

ऐक्याच्या झेंडा फडकत ठेवू या!

१५ वर्षांपूर्वी तुमचे आवडते आविष्कार 'चंदीबा' हा एक छोटासा तयार झाला. त्या काळात अनेक महत्वाच्या शक्यताही बंद होत्या. एका बाजूला परकीय सैन्याकडून दिलेला तडा होण्यात येता, तर दुसऱ्या बाजूला देशाचे आर्थिक विपत्तीमुळे अनेक विचार आपल्याला पत्करणे शक्यसे.

त्यावेळी भारतीयांनी आपल्या उजव्या भविष्यकाची स्वप्ने पाहिली. त्यांनी आपले जीव परकीय अत्याचाराला अर्पित करून घेतले आणि अनेक देश ते आपा इतिहास बनला. आपा आपला पुढील काळ यातिपूर्ण ऐक्यात, शांति व समृद्धीचा आहे.

पण दुःखाची गोष्ट आहे ती ते सर्व दिशा-स्वप्न ठरसे. सर्व दृष्टांत्यांना आपाप-आपसात फेडून ठेवल्या.

अनेक दुर्दैवी घटना घडल्या. शर्म व राजकीयतेने आपल्या घरात भेदाच्या भिंती उभ्या केल्या तरी आपल्या उजव्या भविष्याला तडा खणार नाही. कारण सर्व घडामोडी क्त एक नृत्य आहे की आपण सर्व एकाच परमेश्वराची लेकरे आहोत, सर्व राजनैतिक विचार-प्रणालींवर एक सत्य आहे की आपण सर्व भारतीय आहोत. अन्तःका आपला एकतात फुटण्यात नको व आपी विह्वलता झपाटीच आपा नकार करायचा असेल तर हे आपण तेवढे जाणले पाहिजे.

आपला भारत परमेश्वर पाहण्याची व सर्वोच्चत प्रेम-आपना वाळण्याची शिकवण झेंडू घर्म-गर्म देशात, मुसलमानांना वैभवात महामह म्हणतो. "परमेश्वराला सर्वाधिक अवकथारी कोणती गोष्ट असेल तर त्याच्याबरोबर येईल!" येणू शिस्त म्हणतो. "तुम्ही स्वतःवर जितके प्रेम करत, तितकेच शेजारांवर प्रेम करा." मग आपण येथे एकमेकांचा द्वेष करतो, तेव्हा आपण कोणत्या धर्माचे पातन करतो? आपण धर्माचे पातन करीत नाही, केवळ आपल्या अज्ञानाचे प्रदर्शन करतो.

तुमचे व्यक्तिगत भारताच्या भविष्यातील एकमेव घटक आहे. हे अनेक शाबासुत नानदानी लोक तो आनंद देते, तोच ते वैचारिक व्याख्ये पुरविते. म्हणूनच जगातल्या त्यांच्या ऐक्याचा स्वतः काही आलेला आहेत. आपण आपला पुढील काळ. आपण आपले भविष्य आहे की भारताच्या अंतःसामाजीय ही एक आपत्ती असल्या आहे. ती संपलीच पाहिजे. म्हणून आपण, परमेश्वराने आपला, ती एकता आपण करणे वेईल हे तुम्ही पाहिले पाहिजे. आजच्या निमळेल्या सत्ताधारातून नवा सुयोग्य ज्ञानेला आपण आपण पाहण्या आहे.

वय हिमः

जी. विश्वनाथ रेड्डी
-चन्दाभासा प्रचारनास्तरी

विश्व-समाचार

नोबेल शांति-पुरस्कार

या वर्षी पण नोबेल शांति-पुरस्कार एका महिलेलाच मिळाला. गेल्या वर्षी हे पारितोषिक मियानमार (पूर्वीचा ब्रह्मदेश) च्या श्रीमती आंग सान सु चीला मिळाले होते. या वर्षी हे पारितोषिक स्वाटेमालाची कुमारी रिगोनेटा मेचूला मिळाले. कुमेचू सध्या आपला देश सोडून मेक्सिको मध्ये प्रवासी जीवन जगत आहे.

तिला दिल्या गेलेल्या प्रशांसा-पत्रात नोबेल पारितोषिक समितीने म्हटले आहे- "स्वदेशात, अमेरिकेत व सध्या जगात निरीनारुद्धा जाति व संस्कृतींमध्ये जो भेदभाव व संघर्ष आज आहे, तो दूर करून शांति व ऐक्य निर्माण करण्याची अद्भुत शक्ति मेचूमध्ये आहे."

कुमारी मेचूचा जन्म तेहेरीस वर्षांपूर्वी एका गरीब कुटुंबात झाला. गेल्या तीन दशकात स्वाटेमाला मध्ये चाललेल्या अंतर्घुद्धात तिच्या परिवाराची वाताहत झाली. अनेक मध्य व दक्षिण अमेरिकेतील देशांप्रमाणे स्वाटेमाला मध्ये पण, युरोपातील देशातून येऊन राहिलेले लोक व तेथील मूळचे रेड इंडियन यांच्यात वेगळेपणाचे

वातावरण व्यापून राहिले आहे. सन १९७०-८० या काळात तेथील मूळच्या रहिवाशांवर अनेक प्रकारे अन्याय केला गेला. श्रीमंत जमीनदार व सैनिकांनी जो भयंकर नर-संहार केला, त्यात मेचूला आपले आई-वडील व एक भाऊ यांना गमवाने लवले. तेव्हा मेचू वीस वर्षांची होती. तेव्हापासून तिने सामान्य जनतेसाठी लढा देण्याचा निश्चय केला. स्वाटेमालाच्या सैनिकांविरुद्ध लढण्याची पाळी आली तेव्हा तिला गान्धी

काव्याने युद्ध करणे भाग पडले. तोपर्यंत वंशज-पंथी सुरक्षा-सेनेने खाटेमालातील सर्वत्र जंगी भिरवणुका काढल्या जात आहेत. ५०,००० हून अधिक स्वदेशियांना मारून टाकले होते, त्यांच्यापैकी अधिक लोक रेड इंडियनच होते. गेल्या तीस वर्षांत सतत चालू असलेल्या या संघर्षात १,२०,००० हून अधिक लोकांना आपले प्राण गमवावे लागले.

नेच्यूच्या कार्य-पद्धतीला आपण अहिंसात्मक म्हणू शकत नाही, तरी तिचे सिद्धांत शांतिवादी व सहजीवनाचे सर्वर्षक होते. मानवी अधिकाऱ्यांचे संरक्षण व मानवाचे कल्पांग हाच तिच्या लक्षाचा उद्देश होता.

या संबंधी नोबेल पारितोषिक समितीचा एक प्रतिनिधि म्हणजे- "असे इतिहास निर्माण करू या!"

विश्वासपूर्वक म्हणता येईल की अमेरिकेतील तसेच सर्व जगातील तद्देशीय लोकांच्या समस्या नीट समजून घेण्यासाठी कु. मेचूला दिलेला हा पुरस्कार चांगला उपयोगी पडेल."

युरोपियन नाविक किन्सलेफर कोलंबस याने अमेरिका शोधून काढल्याला आता ५००

वर्षे झाली. याच्या स्मृति-प्रीत्यर्थ अमेरिकेत सर्वत्र जंगी भिरवणुका काढल्या जात आहेत. नेमक्या याच वेळी मेचूला नोबेल-पुरस्कार दिला गेला, ही ही एक विशेष गोष्ट आहे.

आपल्याला नोबेल शांति-पुरस्कार मिळाल्याचे जेव्हा कुमारी मेचूला समजले तेव्हा आत्मविश्वासपूर्वक ती म्हणाली- "या लढ्यात ज्यांनी आपले सर्वस्व व प्राण गमावले, त्यांचे वात्से आता ओरडून न्यायाची मागणी करीत आहेत. आपता 'आम्ही तर मागासलेले आहोत' असे म्हणून नैराश्यपूर्ण जीवन जगण्याची आवश्यकता नाही. इतिहासातील नवे-नवे अध्याय लिहिण्यासाठी आपल्या वमोर अनेक कोरी पाने मांडलेली दिसत आहेत. या, आपण नवा

सन १९९२ चे अन्य नोबेल-पुरस्कार विजेता भौतिक शास्त्र : फ्रान्सचे प्राध्यापक जार्जस चार्लक, रसायन शास्त्र : संयुक्त राष्ट्र अमेरिकेचे प्राध्यापक कडोल्फ ए. मारकस.
वैद्यक शास्त्र : अमेरिकेचे प्राध्यापक एडमंड फिशर व डॉ. एडविन क्रोम.
अर्थशास्त्र : अमेरिकेचे प्राध्यापक नॅरी एफ. बेकर.
साहित्य : अमेरिकेचे वेस्टिंगहोउस मालकाट.

कुरुप राजकुमारी

राजनंदा मावान प्रवीण नाथाचा एक असहाय्य तरुण रहात होता. त्याच्या वडिलांनी जी उधार-उसनवारी करून ठेवली होती, ती मर्ब चुकती करण्यासाठी त्याला आपलं घर व जमीन विकून टाकावी लागली. आई-वडिलांच्या मृत्यु नंतर त्याला गावान आपलं अमं कोणी राहिलं नाही. निरुपायाने त्याने गाव सोडलं आणि नोकरीच्या शोधात तो राजधानीकडे निघाला.

दुपारच्या वेळी तो जंगलातील एका टेकडीवर पोचला. तिथं त्याला एक झोपडी दिसली. तहानेने द्याकुळ जाल्यामुळे पाणी मिळेल आशा आशेने तो झोपडीजवळ आला.

गेली पंचवीस वर्षे जाडुगारीण जंगताई त्या झोपडीत एकटीच रहात असे. प्रवीणाने जेव्हा चार-पाच वेळा

वाहेरून पुकारलं तेव्हा रागाने क्वाजा उघडून तिने विचारले- "कोण रे तू? मला बाहेर बोलवण्याचं धाडम तू कम केलंस?"

पुढे जंगताई खदखदून हसन म्हणाली- "बस! तू दिसतो आहेस तसाच भोळा आहेस अगदी. अरे, राजधानीत कोण विचारणार तुला?"

प्रवीणला काही उत्तर सुचेना, म्हणून तो चुप बसला. तेव्हा जंगताई मोठ्या प्रमाने म्हणाली- "खरं ते मागितलंच पाहिजे. तुझ्या चेहऱ्यावर राजा होण्याची चिन्हे स्पष्ट दिसत आहेत. बस, तुझ्या डोक्यावर मुकुट तेवढा नाही."

"मी काय करू आल्याबाई? परमेश्वराने मला रूप तर चांगलं दिलंय, पण माझ्या भाग्य-रेषा काही अशा नाहीत की मी राजा बनावं!" अमळ दुखी स्वरात

धवलश्री पटवर्धन

प्रवीण जगताईला म्हणाला.

जगताईने थोडा वेळ शांतपणे काही विचार केला ति म्हणाली—“हे बघ, चार दिवस तू माझ्या इथंच रहा. ‘आत्याबाई’ म्हणून तू नाव जेडलंय आहेस. तुझ्या भाग्य-रेखा मी ठीक करून देईन. राजा आता म्हातारा झाला आहे. दीन-दरिद्री जनतेची दुःख तू जाणतोस, तुझ्या शासनाखाली प्रजा सुखी होईल. आता तू कसली ही चिंता करू नकोस.”

“बघा करायला मीच का सापडलो तुम्हाला आत्याबाई? चार दिवस रहा म्हणत असलीस तर राहून आनंदाने! पण नसतं मधाचं बोट लावायची

जरूर नाही म्हटलं.” करुण स्वरात प्रवीण बोलला.

जगताई राजकुमारीवर फार प्रेम करी. महाराणी जेव्हा गर्भवती होती तेव्हा महाराज तिला घेऊन वन-विहारासाठी जंगलात आले होते. संध्याकाळी परत जाते वेळी ते टेकडीवरील जगताईच्या झोपडीत आले होते. त्यावेळी राजाच्या रथावर एका चित्त्याने झडप घातली. राजाने चित्त्याला मारून टाकलं. पण महाराणीची अशी चावरगुंडी उडाली की तिला प्रसव-कळा सुरू झाल्या. तेव्हा जगताई तिला आपल्या झोपडीत घेऊन गेली आणि तिथेच महाराणीने एक कुरुप राजकन्येला जन्म दिला. आणि तिला न पाहताच राणीला मृत्यु आला.

आपल्या कुरुप मुलीला लोकांच्या समोर आणण्याची राजाची इच्छा नव्हती. म्हणून तो अंतःपुरातील एका गुप्त कक्षात तिचे पालन-पोषण करू लागला. ती कुरुप राजकुमारी आता उपवर झाली. तिचे लग्न करून देणे ही राजापुढे मोठी समस्या होती.

राजकुमारीवर प्रेम असल्यामुळे जगताई वेळ मिळेल तेव्हा राजकुमारी-कडे जाऊन येत असे.

एक दिवशी जगताई एक पोपट आणि पिंजरा हाती घेऊन राजाजवळ

आली. तिला पाहून राजाने विचारले —“जगताई, आज हा पोपट कशासाठी घेऊन आली आहेस?”

“मागच्या वेळी मी आले होते जेव्हा राजकुमारीने पोपट मागितला होता.” जगताईने धाडसाने सोटच सांगितलं.

पिंजऱ्यातील पोपट पाहून आनंदाने उसळत राजकुमारी म्हणाली—“आजी बाई, मी या पोपटासाठी एक सोन्याचा पिंजरा बनवून घेईन!”

“जंगलात स्वतंत्रपणे भराऱ्या मारणारा पोपट इथे बंधनात कसा आनंदाने राहील?” जगताईने विचारले.

राजकुमारीने कृतुहलाने प्रश्न केला—“जंगल कुठे असतं? कसं असतं?”

“माझ्या बरोबर आलीस तर मी जंगल दाखवीन तुला. तिथं तुला कोणी विचारलं तर सांगावं लागेल की तू माझी नात आहेस. जर मी तुला जशीच नेली तर राजा माझं डोकंच उडवून टाकील. मी तुला पोपट बनवून घेऊन जाईन. आहे कबूल?” जगताईने विचारले.

राजकुमारीने हे आनंदाने मान्य केले. जगताईने एक मंत्र म्हटला आणि राजकुमारी पोपट बनून गेली. जगताईने पिंजऱ्यातला पोपट सोडून दिला आणि पोपट झालेल्या राजकुमारीला पिंजऱ्यात

ठेवलं व आपल्या घरी परत आली.

ती जंगलातील आपल्या झोपडीत पोचली तेव्हा संध्याकाळ झाली होती. बाहेर खाटेवर प्रवीण पड्डला होता. कुणाच्या येण्याची चाहूल लागताच त्याने विचारले—“कोण आहे?”

“मीच आहे रे जावईमापू! दिसत नाही वाटत?” हसत जगताईने प्रश्न विचारला.

रडत रडत प्रवीण म्हणाला—“आल्या बाई, काय सांगू? तुम्ही झोपडीतून बाहेर पडलात आणि माझ्या डोक्यांना काही दिसेनासं झालं!”

त्याची पाठ थोपटत जगताईने धीर

आश्चर्य काटलं. तो मोठा सुंदर होता आणि राजकुमारी त्याच्या सौंदर्यावर मोहित झाली. तसेच त्याला दिसत नाही हे जाणून तिला वाईटही वाटलं.

राजकुमारी प्रवीणच्या डोळ्यात जेव्हा औषध घालू लागली तेव्हा प्रवीणने विचारले—“तू कोण आहेस?” आणि हे विचारीत असता त्याने राजकुमारीचा हात आपल्या हाती घेतला.

“मी जगताईची नात आहे. मी जे औषध घालीत आहे ते झोंबत तर नाही ना?” राजकुमारीने विचारले.

प्रवीण म्हणाला—“तसं काही फार झोंबत नाहीय.”

राजकुमारीतून पोपट बनण्याचा व पोपट्यातून राजकुमारी बनण्याचा मंत्र जगताईने राजकुमारीला शिकवला. राज होण्यापूर्वी राजकुमारी पोपट बनून अंतःपुरात गेली आणि आपल्या खोलीत पोचल्यावर पुन्हा राजकुमारी झाली.

दुसऱ्या दिवशी दुपारी राजकुमारी परत आली. आल्या बरोबर तिने प्रथम प्रवीणच्या डोळ्यात औषध घातलं. कशा रीतीने वहा दिवस गेले. आता प्रवीणचं राजकुमारीवर असं प्रेम बसलं की त्याला वाटू लागलं—जगताईच्या नाती शिवाय तो सुखा-समाधानाने राहू शकणार नाही.

एका रात्री प्रवीण जगताईला म्हणाला—“आत्वावाई, जर मला आपली दृष्टि परत लाभली, तर तुमच्या नातीचा मी फार आभारी होईन. जर तिने मान्य केलं तर तिच्याशी लग्न करण्याची माझी इच्छा आहे.”

“हे तू काय म्हणतो आहेस रे? मी तर राजकुमारी बरोबर तुझं लग्न लावून देणार म्हणते!” जगताई म्हणाली.

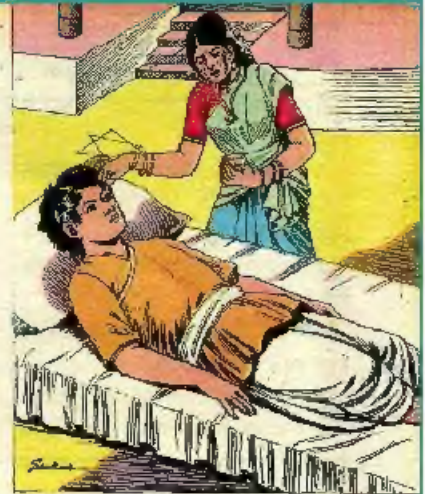
प्रवीणने आपला विचार मागितला—“मला नको कुणी राजकुमारी. मी लग्न केलं तर तुमच्या नातीशीच करीन.”

दुसऱ्या दिवशी जेव्हा राजकुमारी आली तेव्हा जगताईने ही गोष्ट तिच्या कानांवर घातली, ते ऐकून राजकुमारी जगताईला म्हणाली—“आजी, इतक्या सुंदर तरुणाला माझ्यासारखी कुरूप मुलगी योग्य आहे का?”

“प्रवीणला पुन्हा दृष्टि येणार नाही याचंच तुला भय वाटत आहे ना? नाहीतर ही मागणी तू नाकारली नसतीस! जगताईने विचारले.

“असं नाही आजी. प्रवीणला नाही दिसलं म्हणून काय झालं, मी तर चांगली डोळस आहे न?” राजकुमारीने तत्काळ उत्तर दिले.

आता जगताई खुश होत म्हणाली

—“जर तुमचं दोघांचं एकमेकांवर इतकं प्रेम आहे तर मग हा तपडाव कशाचा? राज्याच्या लोभाने नाही, केवळ तुला पसंत करणारा—शी तुझं लग्न करायचा तुझ्या वडिलांचा विचार आहे. शिवाय आता प्रवीणचे डोळे ही बरे होऊन जातील.”

राजकुमारी आनंदाने राजवाड्यात गेली. दुसऱ्या दिवशी ती परत आली तेव्हा जगताई प्रवीणला म्हणाली—“जावई बापू, माझी नात आली आहे. लग्नाचा मुद्दत ही मी निश्चित केला आहे. एकदा तू आपल्या होणाऱ्या बायकोला पाहून

घे." जगताईने एक मंत्र उच्चारला आणि आपल्या हातांनी प्रवीणच्या डोक्यांना स्पर्श केला.

प्रवीणने डोळे उघडले आणि आलंबाने उखळत म्हणाला—"आता मला चांगलंच दिसू लागलंय!" मग त्याने राजकुमारीकडे पाहिलं. तिचं रूप पाहून खूप निराश झाला तो.

जगताईने विचारलं—"कं, तुला माझी नात पसंत नाही पडली?"

"नाही आत्माबाई, तसं नाही. तुमची नात मला प्राणांहून प्रिय आहे, पण तिचं हे रूप पाहिलं म्हणजे....." प्रवीण मध्येच थांबला.

जगताई झटपट आपल्या ओपडीत गेली. एक आरसा आणून तिने प्रवीणच्या हातात दिला. प्रवीणने आरसात पाहिलं. त्याला आपलं कुरूप पाहवेना. तो जोराने किंवाळला.

हसत जगताईने विचारलं—

"जावईबापू आता बोला, माझी नात पसंत आहे की नाही?"

प्रवीण थोडा वेळ गप्प बसला. त्याच्या मनात अनेक विचार आले. मग तो म्हणाला—"आत्माबाई, माझ्यातील सर्व मूर्खपणा आता संपला. तुमच्या नातीशी मनोपपूर्वक लग्न करायला मी तयार आहे." प्रवीणने जगताईच्या हातातील पुष्प-माला घेऊन ती राजकुमारीच्या गळ्यात घातली.

आणि आश्चर्य! दसऱ्याच क्षणी ती कुरूप राजकुमारी अनुपम सौंदर्याशालिनी बनली. आणि प्रवीणला ही त्याचे मूळ रूप प्राप्त झाले.

जगताईकडून सर्व हक्कित जाणून राजाला खूप आनंद झाला. त्याने प्रवीणची प्रशंसा केली.

काही दिवसांनी प्रवीण त्या राज्याचा राजा बनला. एक समर्थ राजा म्हणून त्याने चांगलेच नाव कमावले.

माया महाल

९

(राजकुमारी विद्यावतीला शोधासाठी मिथिलेश्वर महेंद्रनाथला जंगलात एक महाल दिसला. महालाच्या द्वारपालाच्या मदतीने तो त्याच्या खोशीत राहिला. दुसऱ्या दिवशी तेथील नोकरीने मोग करून त्याने महालाच्या आतील खोल्यांची देहळणी करून घेतली. नंतर महालाच्या वसऱ्या बाजूचा झरपान म्हणून त्याची नेमणूक झाली. -पुढे)

११ **आ**पली विद्यावती आपल्याला दुरावल्याला आज एक आठवडा झालाय. पण अजून आपल्याला तिचा काहीच पत्ता लागला नाहीय." दुःखाने व्याकुळ झालेली राणी वज्रेश्वरी राजाला म्हणाली.

राजा वीरसेन ताबडतोब यावर काही जोलू शकला नाही, कारण त्याची दशाही

राणीपेक्षा काही तिराळी नव्हतीच. क्षण दोन क्षण थांबून राणीला आश्वासन देत तो म्हणाला, "विद्यावतीच्या शोधासाठी चहुं दिशांना गेलेल्या शिपायांपैकी काही जण अजून परत आलेले नाहीत. आपल्या राज्यातले काही नागरिकही आपल्या युवराणीच्या शोधासाठी गेलेले आहेत. लवकरच आपल्याला एकादी चांगली

चांदोना

बातची मिळेल. चिन्ता नको करू देवी."

"विद्यावतीच्या शोधासाठी कोणी एक युवक आपल्याजवळ आला होता न? त्याचं काय शालं पुढे?" राणीने पुन्हा विचारले.

"होय. त्याचं नाव आहे महेन्द्रनाथ. तोही अजून परत नाही आलेला. मला तर असा विश्वास वाटतोय, की तोच राजकुमारीचा पत्ता जावून येईल." राजा दृढ विश्वासाने म्हणाला.

"कोण जाणो! तिचं अपहरण करणाऱ्यांनी तिला एकाद्या दूर देशीही नेलं असेल!" महाराणीने शंका अस्पृश्यत केली.

"या शंकेमुळेच तुझ्या भावानं जवळच्या राज्यातल्या आपल्या गुप्त हेरांताही ही बातमी कळवली आहे. तेव्हा आता याबाबत काळजी नको देवी! इतकंच नव्हे, तर आता तिच्यावर असणारी ग्रहांची बचकूपारी संपत आलेली आहे, तेव्हा ती आता लवकरच आपल्याजवळ परत येऊन पोचेल. पुन्हा एकदा आपण आचार्य वाचस्पतींना बोलवून विद्यावतीच्या ग्रहस्थितीबद्दल विचारून घेऊ. आता आश्वस्त रहा देवी!" असे म्हणून राजाने एका शिपायाला वाचस्पतीला ताबडतोब बोलवून आणायची आज्ञा दिली.

आचार्य वाचस्पती राजाकडे येऊन म्हणाला, "महाराज, मी आत्ता आपल्याकडे निघालोच होतो, अन् तेवढ्यात हा शिपाईही आला. माझ्या शिष्यगणात हा मंजुनाथ खास हुशार असा आहे, त्याला मी बरोबर घेऊनच आलोय. याने एक बातमी आणलीय, ती आपणाकडे पोचवायची आहे." असे बोलत त्याने आपल्याबरोबर आलेल्या तरुणाकडे संकेत केला.

"काय बातमी? विद्यावतीबद्दल?" राणीने अतुत्सुकतेने विचारले.

मंजुनाथ सांगू लागला, "एक प्रकारे ही बातमीच आहे महाराणी! ज्योतिष

शास्त्रातल्या आपल्या काही शंका विचारण्यासाठी मी मुख्य-मुख्य ज्योतिषी गुरूंना गाठायला गेलो, तेव्हा मला समजलं की त्या सान्यांना जगत्पति आचार्यांनी युवराणीची कुंडली तपासायला बोलावलं होतं. या जगत्पतीला मी दोन-चारवा पाहिलं होतं; म्हणून ही खबर सांगायला मी सरळ गुरूजींकडे आलो. पण त्यांच्याजवळ जगत्पती आचार्य नसल्याचं पाहून मला फार आश्चर्य वाटलं!"

"युवराणीच्या पत्रिकेबद्दल मी जगत्पतीशी सांगोपांग चर्चा केली होती. युवराणी अदृश्य झाल्यापासून तोही माझ्याकडे आलेला नाही. इतकंच नव्हे, तर त्यानं इतर पंडितांशी कुंडलीबाबत चर्चा केलीय हे सारं तर मला मोठं गूढ वाटू लागलंय. शिवाम त्यानं सगळं माझ्यापासून लपवलंय. त्यानं असं का करावं हेच कळत नाहीय मला!" आचार्य वाचस्पती मोठ्या दुःखाने बोलत होते.

"तरीही जगत्पती कसा आहे, तो विश्वासात आहे की नाही, हे तर आपल्याला ठाऊक असायला हवं ना? तुझ्याशी न बोलताच त्यानं इतर ज्योतिषी पंडितांशी युवराणीच्या जन्मकुंडलीबाबत चर्चा केली? कदाचित युवराणीबद्दल काही सुखद समाचार आपल्याला

कळवायचा त्याचा प्रयत्न असावा. आपण वाट पहायला हवी." राजा म्हणाला.

"वाजपर्यन्त तरी जगत्पतीच्या प्रामाणिकपणाची शंका घेण्याचं कारण पडलं नाही. पण मला न कळत तो अन्य ज्योतिष्यांशी चर्चा करतोय, यामुळे आता मला शंका येऊ लागलीय. नाहीतर हे माझ्यापासून लपवायचं कारणच काय? आता आपल्याला तरी तो काय करतोय, कुठे आहे याचा पत्ता लावायला हवा. आम्हाला परवानगी द्या महाराज. त्याचा पत्ता लागला की मी आपणहून इथे येईन." असे म्हणत वाचस्पती तेथून हलला अन् आपल्या शिष्यासह

निघून गेला.

महाराजाने ही खबर सेनापती अग्रसेनकडे पोचवली. ते ऐकताच अग्रसेन म्हणाला, "युवराणीच्या जन्मकुंडली बाबत या जगत्पतीन फाजिल आस्था दाखवली, तेंव्हाच मला त्याचा संशय आला होता. युवराणीच्या जन्मस्य होण्याबरोबरच त्याचं जवळच होणंही शकते भरच घालतंय. त्याचं शाव, जन्म, परिवार वगैरेंबाबत मी खूप शोधशोध केली, पण काहीच कळू शकलं नाही. हा मोठा विचित्रच वाटतोय पाणी! त्याच्याबद्दल चांगलंच सावध असायला हवं आपण."

"ठीक आहे. महेन्द्रनाथकडून काही बातमी आली का? त्याची आई खुशाल आहे न?" राजाने विचारले.

"महेन्द्रकडून अजून काही वार्ता नाही. त्याच्या आईची आम्ही चांगली व्यवस्था केलेली आहे." अग्रसेनने सांगितले.

"तो तरुणच विद्यावतीचा पत्ता लावेल असं मला वाटतंय." काही विचार करत राजा बोलला.

* * *

महेन्द्र राजभर जागा राहिला, पण त्याला कसलाही त्रास झाला नाही. तो थोडा वेळ दाराजवळ बसून राहिला अन् नंतर दार बंद झाला याच्या मधील छोट्याशा रस्त्याने त्याने दरवर जाऊन चहुकडे निरखून पाहिले. महालातील खालच्या बाजूच्या सर्व खोल्या प्रकाशित होत्या, वरच्या भागातल्या एक-दोन खोल्यातूनच जुजेड असलेला दिसला. थोड्या वेळाने खालच्या भागातले सर्व दिवे मालवले गेले. वरच्या मजल्यावरील कोन्ही खोल्यातले दिवे मात्र जळतच होते. अशा फक्तरे आणखी काही वेळ गेल्यावर तेही दिवे विझले, अन् सर्वत्र काळोखाचे साम्राज्य पसरले.

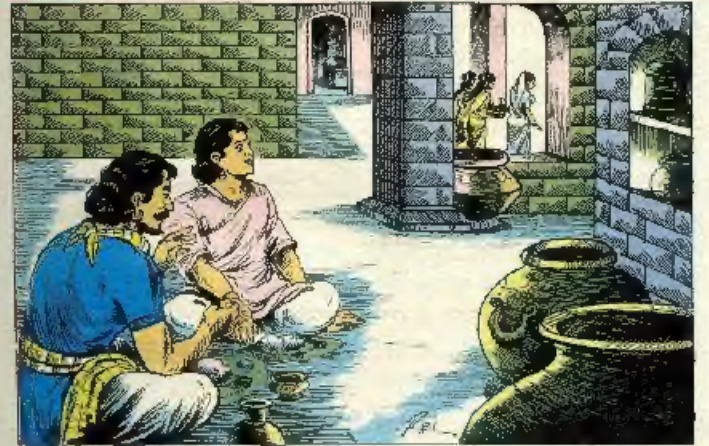
सकाळ झाल्यावर द्वारपाल महेन्द्रजवळ आला अन् त्याला बरोबर घेऊन तो भवनाच्या दक्षिणेकडे गेला. तेथे

एक विशाल भोजनगृह होते. त्याहारीला बसलेल्या महेन्द्रने एकदा मान वळवून पाहिले, तेंव्हा पाकच्या सोडीतली एक वृद्ध स्त्री त्याला दिसली. तिच्या मागोमाग दोन दासी त्याहारीच्या थाळ्या घेऊन चालत होत्या. त्या दोन्ही दासींची वस्त्राभूषणे अगदी सारखीच होती. महेन्द्रला या गोष्टीचे भारी आश्चर्य वाटले. खाणे आटोपल्यावर महेन्द्र विशान्तीसाठी द्वारपालाच्या खोलीकडे निघून गेला.

सूर्य पश्चिमेकडे सरकत होता. महेन्द्र अठून महालाच्या दुसऱ्या द्वाराकडे पहाण्यासाठी निघाला. सूर्यास अजून झालेला नव्हता. एका विशाल खडकावर चढून त्याने चहुकडे नीट निरखून पाहिले.

दरवर त्याला महालाच्या पायऱ्यांचा थोडासा भाग दिसत होता. इतक्यात बुघानातून कसलासा आनाज ऐकू आल्याने तो तिकडे वळला. बुघानात त्याला सकाळी भोजनशालेत पाहिलेली वृद्ध स्त्री दिसली. तिच्या मागून थोड्या अंतरावरून एक सुन्दर युवती फुलांना स्पर्श करीत हळूहळू चालत होती. ती तरुणी खूपच नाजूक वाटत होती. सकाळी दासींनी नेसलेल्या वस्त्राप्रमाणे व दागिन्यांप्रमाणेच वस्त्राभरणे तिच्या अंगावर होती. तरीही ती त्यांच्यापेक्षा खूपच सुन्दर दिसत होती.

आपण कामात असल्याप्रमाणे दाखवत. महेन्द्र आपल्याबद्दल कोणाला संशय येऊ

नवे अशा बेलाने आसपास नावरत त्यांच्याकडे नजर ठेवून होता. त्या दोघीजणी आपसात मुळीच घोलत नव्हत्या. बुद्ध स्त्री एका जागी बसली व त्या दुसऱ्या सुन्दरीच्या हातचा मी वर लिने नजर ठेवली. थोड्या वेळाने आणखी एका स्त्रीने येऊन बूड्या काहीसे सांगितले आणि ती बुद्धा लगेच लग्नवर्गीने महालाकडे निघून गेली. दुसरी जी स्त्री जाली होती, ती आता बुद्धानात फिरणाऱ्या सुन्दरीवर लक्ष ठेवायचे काम करू लागली. आता या दोघींचे कपडे एकाच प्रकारचे व एकाच रंगाचे होते. थोडा वेळ त्या दोघी बुद्धानातच राहिल्या आणि

नंतर ती भागाहून आलेली स्त्री सुन्दर युवतीला बरोबर घेऊन महालाकडे निघून गेली. त्या महालात पोचल्यावर महालाच्या वरच्या मजल्यावरील एका खोलीतील दिवे लागले. ते पाहिल्याबरोबर महेन्द्राच्या लक्षात आले, की काल ज्या खोलीतने दिवे लागलेले होते, ती ही खोली नव्हे.

महेन्द्रनाथ पहाण्याच्या दरवाज्याजवळ बसून विचार करू लागला, की द्वारपालाने सांगितलेची ती खास युवती कोण असावी? एका गोष्टीचे त्याला आश्चर्य वाटत राहिले की बुद्धानात दिसलेली सुन्दर युवती आणि नंतर पहारा करणारी युवती, या दोघींची बत्वाभरणे अगदी सारखी का होती?

बऱ्याच वेळाने द्वारपाल जेवण घेऊन तेथे आला, तेंव्हा सहज विचारल्यासारखे महेन्द्रने विचारले, "कुठेही काही हातचाल, आवाज दिसत नाहीय. मालक कथ पुन्हा महालाबाहेर गेले आहेत?"

"नाही, नाही! मालक तर इथेच आहेत. रात्रीदिवस ते अयोनिष्यांशी कसल्याशा चर्चा करत बसतात. म्हणूनच ते या जागृता येत नाहीत. मग कसला आवाज, अन् कसली गळबड! तरीही तु सावधानतेनेच पहारा कर हं, कळलं?" अशी सूचना देऊन द्वारपालाने आपले

कर्तव्य बजावले.

"इथे पहाऱ्यावर मी वाहे हे मालकांना माहीत आहे?" महेन्द्रने जेवणापूर्वी हातपाय धुताधुता विचारले.

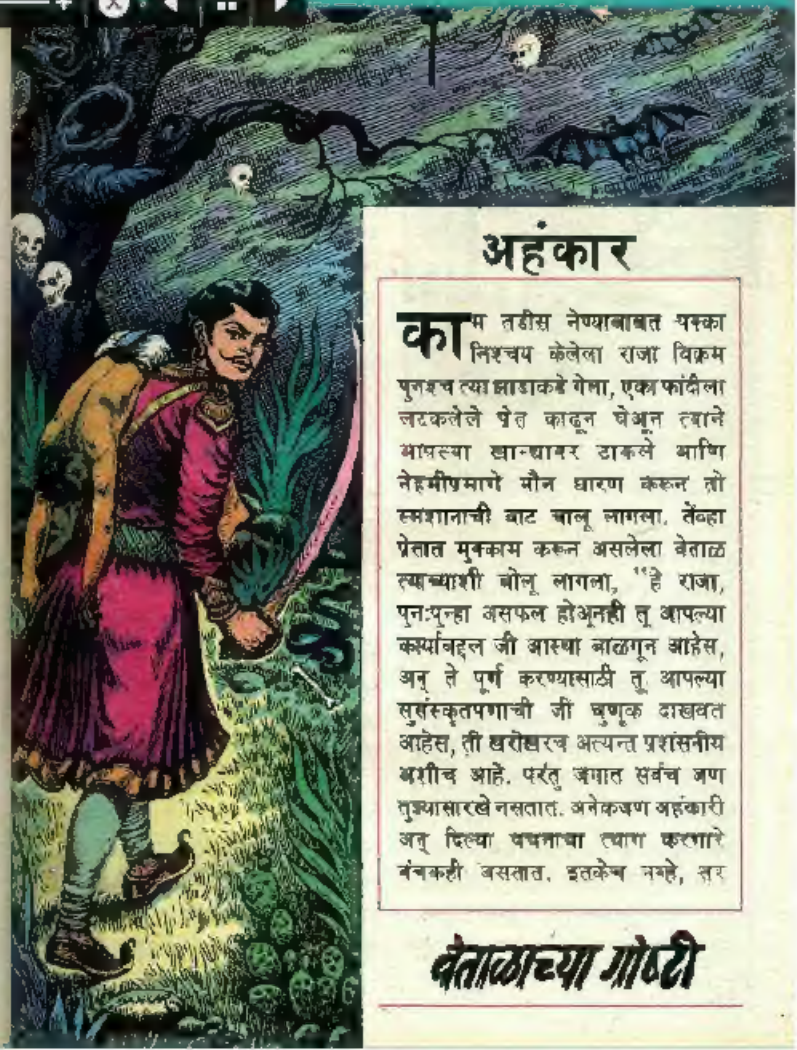
"हो, माहीत आहे तर! काळच मी त्यांना हे सांगितलं. हो, आणखी एक खास गोष्ट म्हणजे महालात आलेली खास पाहुणी ही कुणा एका राज्याची युवराणी आहे. ती आणखी काही दिवस इथे रहाणार आहे. तेंव्हा तुला जास्त सावधपणे पहारा करायला हवा." द्वारपालाने महेन्द्रनाचला पुन्हा एकदा इशारा दिला.

"तू मुलीच काळजी करू नकोस. मालक कदाचित् इकडे येतील अशीही खूप शक्यता आहे न? एवढ्यासाठीच नव्हे, पण आपलं कर्तव्य दक्षतेनं कसं पार पाडावं हे ही छान कळतं मला! माझ्यामुळे तुजं नाव जुगीच खराब व्हायला नको. जरीवर न? मी जरासुद्धा डोळा न लचवता

पहारा करत राहीन." महेन्द्रने त्याला बाश्वासन देत म्हटलं. आतापर्यंत त्याचे जेवणही झाले होते, म्हणून त्याने अठून हात धुतले.

द्वारपाल नंतर तेथून निघून गेला. आता योग्य संधी पाहून महेन्द्र बुढानाकडे गेला. तेथून महालाचे निरीक्षण चांगले करता येत असे. महालाचे सारे दरवाजे बन्द होते. खालच्या भागातले सारे दरवाजे ही व्यवस्थितपणे लाबलेले होते. सर्वत्र शांतता पसरलेली होती. थोडा वेळ महेन्द्रनाच तिथेच राहून पुन्हा राहिला अन् राजकुमारीचा पत्ता ताबड्यासाठी काय करावं, याबद्दल विचार करू लागला. त्याने पुन्हा एकदा ससाण्याच्या नजरेने सभोवती निरखून पाहिले अन् पुन्हा हळूहळू तो परत आपल्या पहाऱ्याच्या दाराजवळ येऊन पहिल्याच भागेच बसून राहिला.

—पुढे चालू.

अहंकार

काम तडीस नेण्याबाबत यका निश्चय केलेला राजा विक्रम पुनश्च त्या झाडाकडे गेला, एका फांदीला लटकलेले पेंत काढून घेऊन त्याने आपल्या खान्द्यावर ठाकले आणि नेहमीप्रमाणे मौन धारण करून तो स्मशानाची वाट चालू लागला. तेंव्हा प्रेतात मुनकाम करून असलेला वेताळ त्याच्याशी बोलू लागला, "हे राजा, पुनःपुन्हा असफल होऊनही तू आपल्या कर्माबद्दल जी आस्था बाळगून आहेस, अन् ते पूर्ण करण्यासाठी तू आपल्या सुसंस्कृतपणाची जी खुणूक दाखवत आहेस, ती खरोखरच अत्यंत प्रशंसनीय अशीच आहे. परंतु जगात सर्वच जण तुझ्यासारखे नसतात. अनेकजण अहंकारी अन् दिल्या घचनाचा त्याग करणारे बंचकरी असतात. इतकेच नव्हे, तर

वेताळाच्या गोष्टी

तुझ्यासारखे विवेकी, सुसंस्कृत व दृढनिश्चयी लोक सुद्धा जेजल स्वभावाच्या स्वार्थी लोकांपुढे पड खालतात एक अहकारी राजकुमारी आणि अभिमान सोडून बुद्धिहीन माणसानारखा बागणारा एक राजकुमार, आच्याबद्दल मी आता तुला गोष्ट सांगतो. या गोष्टीवरून तुला यथिष्ठत सावधगिरी बाळगता येईल. नीट लक्ष देऊन ऐक म्हणजे तुला वकवा जाणवणार नाही आणि रस्ताही सहज संपेल ” आणि वेताळ गोष्ट सांगू लागला. विजयपूरीचा राजा शिवसेन हा मोठा पराक्रमी व क्षमस्वरण करणारा होता त्याच्या पत्नीचं नाव होतं इन्द्रावती. खूप

कालानन्तर त्यांना एक मुलगी झाली तिचं नाव होतं सूर्यमुखी

सूर्यमुखीचं लालनपोजन मोठ्या कौतुकानं जणू लाडानं चालणं होतं ती पाच वर्षांची झाल्यावर तिच्या शिक्षणाची व्यवस्था करण्यात आली. अन्य शिक्षणापेक्षा युद्ध-विद्येत तिच्या विशेष रुचि होती. ते जाणून सज्जगुरूंनीही त्याप्रमाणे युद्ध-विद्येत प्रवीण उशा शिक्षकाची तिच्यासाठी भोय करून दिली

सूर्यमुखी सात वर्षांची होताहोता अश्वारोहण, खड्गयुद्ध आणि भालाफेक या विद्यांत विशेष प्रवीण झाली. खड्गयुद्धातली तिची गति पाहून तिचे खूद गुरूही आश्चर्यात पडत तिच्या हातातली आपल्याने चाललेली तलवार पाहून तिचे प्रतिस्पर्धी प्रयाने कापू लागत.

आता सूर्यमुखी सोळा वर्षांची झाली होती राजा शिवसेनला घाटे की आपली सुयोग्य कन्या सूर्यमुखी हिलाच गालीवर बसवून नंतर तिच्या विवाहाचा विचार करावा

आपल्या जापाचा आपल्या विवाहाबाबतचा हा विचार कळल्यावर सूर्यमुखी इन्द्रावतीला म्हणाली, “बाई, थोडे दिवस आपल्या देशाचा राज्यकारभार संभालावा असं मला वाटतंय. त्यानंतरच मी विवाह करीन.

म्हणून मी म्हणते की हा निर्णय तुम्ही माझ्यावर सोपवावा ”

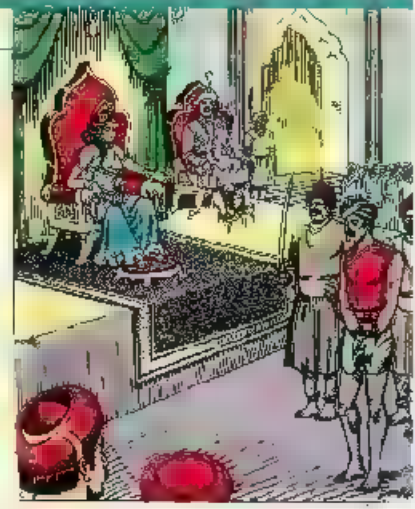
एक शुभ मुहूर्तावर राजा शिवसेनने सूर्यमुखीला राज्याभिषेक करवला सूर्यमुखीने राज्यकारभारात खूप सक्षम वातलं

एक ‘समर्थ शासक’ म्हणून सूर्यमुखीने नागलच नाव कमवलं, हे पाहून राजाला फारच आनन्द वाटला एके दिवशी तो सूर्यमुखीला म्हणाला, “बाळा, मला मुलगा नसल्याच धुःख तर तू दूर केलंसव आता विवाहाचा विचार केलास तर मला फार बरं वाटेल.”

सूर्यमुखी म्हणाली, “बाबा, मला तुमच्या इच्छेविरुद्ध जायचं नाहीय. पण इतर राजकुमारीप्रमाणे स्वयंवर मांडून कुणाच्या गळ्यात माळ घालणंही पसंत नाही मला. तुम्ही कृपा करून राज्यात जशी दबडी पिठाची व्यवस्था करा की, मला खड्गयुद्धात हरवू शकणाऱ्या बहादुरांशीच मी विवाह करीन ”

नाइलाजाने राजा शिवसेनने राज्यात तशी घोषणा करवली. विवाहाच्या बाबत सूर्यमुखीचा हा प्रस्ताव पाहून अनेक राजकुमार खूपच खूद झाले

काही राजकुमार सूर्यमुखीशी लढून, दणदणीत पराभव यत्करून परत गेले, तर काही तिच्या हातातील तलवारीचा

वेग पाहून थिबून निघून गेले

परन्तु क्रान्तिपुरचा धुराब जयन्त मात्र चांगलाच हुशार होता खड्गयुद्धात तो चांगला प्रवीण होता. तरीही सूर्यमुखीच्या खड्गयुद्ध कलेकडे त्यानं जराही दुर्लक्ष केले नाही एका सामान्य माणसाच्या बेघात सूर्यमुखीच्या राज्यात येऊन सूर्यमुखीच्या खड्गयुद्धाचे हात व तिच्या चाली यांचं त्याने बारकाईने निरीक्षण केलं. सूर्यमुखी राजकुमारीशी युद्ध करताना जिंकल्यावर चार-दोन वेळा त्याने आनन्दाने टाळ्याही पिटल्या

सूर्यमुखीच्या कलेतले डावपेच नीट निरखून जयन्तने त्यावर मात करण्याच्या

दृष्टीने विचार करण्यात काही वेळ घालवला, अन् तो आपल्या राज्यात परत गेला. नंतर जयंत राजपुत्र-वेष्टात पुन्हा विजयपुरीला गेला. इ. सूर्यमुखीशी युद्ध करण्याची इच्छा त्याने प्रकट केली.

जयन्त व सूर्यमुखी यांच्यात घनघोर लढाई झाली. 'जयन्त ही खड्गयुद्धात आपल्यापेक्षा तिष्ठभग्नही कमी नाही.' हे सूर्यमुखीच्या लक्षात आले, तेव्हा तिने आपल्या हाताच्या अगदी खास अशा हातांचा उपयोग करून जयन्तच्या हातातील तलवार बुडवून वेष्टाचा प्रयत्न केला. परन्तु जयन्तही अगदी सावध होता. क्षणभरात आपल्या नवीन चालीने

तिच्यावर प्रतिहल्ला केला.

आता सूर्यमुखीने जयन्तच्या चेहऱ्याकडे नीट पाहिलं. तिने पटकन ओळखल की, काही दिवसांपूर्वी सामान्य वेष्टात प्रेक्षकात बसून आपल्या चाली पाहून कौतुकाने टाळ्या वाजवणारा माणूस म्हणजे हा राजकुमार जयन्तच! आपल्याला स्वर्घेत हरवण्यात त्याने कसं घरा मिळवले हे तिने बरोबर ओळखलं. जयन्तशी विवाह करायला नकार देत ती म्हणाली, "हे राजकुमार, खड्गयुद्धात तू मला हरवलेस म्हणून मी तुझा अभिनन्दन करणे परंतु आपला विवाह धर्मसम्मत होणार नाही, हे तुला सांगताना मला वाईट वाटतय."

सूर्यमुखीचं हे कोवणं ऐकून जयंत क्षणभर चकित झाला! पण तो फक्त इतकंच म्हणाला, "होय, तुमचं म्हणणं बराबरच आहे मी आता आपल्या राज्याकडे परत निघतो आज्ञा असादी." अन् मोठ्या भक्तिभावाने सूर्यमुखीला नमस्कार करून राजकुमार जयन्त तिथून निघून गेला.

इथे आपली गोष्ट संपवून वेताळ म्हणाला "राजा, खड्गयुद्धात मला हरवणाऱ्याशी मी विवाह करीन, अशी सूर्यमुखीने घोषणा केलेली होती. पण तिने विजय मिळवणाऱ्या जयन्तशी

विवाहाला नकार दिला. तिने अस का बरं केलं? यात तिचा अहंकार, गर्विष्ठपणाच दिसतो ना? इथं आणखी एक बसबद्धता दिसून येते-विजयी राजकुमार जयंतला तिने दिलेली शाचासकी! आता जयंतच्या बाजूने विचार करून पाहू. इथे त्याच्यात आत्माभिमानाचा पूर्णतः अभाव दिसून येतो. इतकंच नव्हे, त्याचं वागणं एकदा बुद्धिहीनासारखं वाटतं हे सारं विचित्रच नाही वाटत? या शाकाचं जाणत असूनही तू बरोबर अंतर दिलं नाहीस, तर तुझ्या मस्तकाच्या चिंध्या चिंध्या होतील."

राजा विक्रम ताबडतोब भुत्तरला, "जयन्तस अन्व राजपुत्राप्रमाणे ताबडतोब लढत दिली नाही. त्याने गुप्तवेष्टात येऊन राजकुमारीच्या खड्गविद्येतली कुशलता अभ्यासली. असं करणं म्हणजे गुरुसमीप शिष्याच अध्ययन झाल्यासारखं होतं. जगह प्रकारे

प्रत्यक्ष रूपानं नव्हे, पण परोक्ष रूपानं सूर्यमुखी तर जयंतची गुरुच झाली! त्यामुळे आता त्यांचा विवाह धर्मसम्मत होऊच शकत नाही. त्याला आपला शिष्य मानूनच तिने त्याच अभिनन्दन केलं. जयंतला बुद्धिहीन म्हणणं योग्य नव्हेच! बुलट तो चांगलाच कुशाग्रबुद्धीचा आहे, हे दिसून येतं. म्हणूनच तिथून निघून जाताना त्याने आपली गुरु सूर्यमुखी हिला आदराने नमस्कार केला. तेंव्हा आपल्याला हे कळून येतंय की सूर्यमुखीही अहंकारी नाहीय अन् जयन्तही बुद्धिहीन नव्हे. त्यांच्या बाबतीत असा गैरसमज योग्य नव्हे."

अशा तऱ्हेने बरोबर अंतर दिले, तरीही विक्रमचा मौनभंग झाल्यामुळे वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला अन् पुन्हा आपल्या पहिल्या फांदीला लटकू लागला.

कारण

कोंडिबाचा अनुभव

एके दिवशी सोमपुर गावचा तलाठी आणि त्याचा नोकर कोंडिबा शेतातून परत येत होते ते जेव्हा रामाच्या देवळापाशी पोचले तेव्हा त्यांना तिथे एक ब्राह्मण भेटला. तलाठ्याला नमस्कार करून तो म्हणाला- "मी सोमपुरात नव्यानेच आलो आहे आपल्या घरी माझ्या निवासाची सोय झाली तर शांतिपूर्वक आपले काम उरकून गांवी परत जाईन काय एवढी मेहेरबानी?"

तलाठ्याने ब्राह्मणाकडे बारकाईने पाहिले नि म्हणाला- "वडीलधारी माणस सगतात की आपण जे अन्न खातो, त्यावर आपलं नाव लिहिलेलं असतं माझ्या घरातील काही अन्नावर अन्नलं नाव लिहिलेलं असावं अस दिसतय!"

तलाठ्याची प्रशंसा करीत ब्राह्मण

उद्गारला- "आपण खरोखर मोठे धर्मान्मा आहात!"

नंतर तिथे जण तलाठ्याच्या घरी आले त्यावेळी गावातील मंदिराचा पुजारी तेथे आला होता, तलाठ्या बरोबर आलेला ब्राह्मण पाहून पुजारी त्याच्याशी गप्पा-गोष्टी करू लागला. दोघांचं दूरचं कधी नातं निघालं!

तेव्हा पुजारी तलाठ्याचा म्हणाला- "भाऊराव, आपल्या बरोबर आलेले हे पाहुणे माझे दूरचे नातेवाईक आहेत आता यांना माझ्या घरी जेऊ घालूनच आपल्याकडे पोचवीन मी!"

तलाठ्याने ही विनंती मान्य केली ब्राह्मण पुजऱ्याबरोबर त्याच्या घरी गेला

ते दोघे तेवून रवाना झाल्यावर कोंडिबा

तलाठ्याला म्हणाला- "मालक, केवळ आपल्या घरातील अन्नावरच नव्हे, तर या पुजाऱ्याच्या घरातील अन्नावर ही ब्राह्मणाचं नाव लिहिलेलं दिसतय "

तलाठ्याच्या लक्षात आल की आपला नोकर कोंडिबा आपली थोडी टिंगल करतो आहे. तो हसत हसत म्हणाला- "हे बघ कोंडिबा, मी जे काही म्हणालो त्यात तुला सशय यायचं काही कारण नाही कधी कधी आपल्या पुढे आलेलं जेवण ही आपल्या नशिवात नसतं आणि जरा बारकाईने विचार केला तर असे लक्षात येईल की आपण जे अन्न खातो त्यातील प्रत्येक पदार्थावर आपलं नाव लिहिलेलं असतं केवळ अनुभवच याला साक्षी आहे."

कोंडिबाने रात्र भर तलाठ्याच्या घरी काम केले, नि आपल्या घरी परतला विहिरीतून पाणी काढून स्नान केलं आणि जेवणाला बसला त्याचं भोजन वाढलं जात होत, एवढ्यात घराबाहेरून कोणी तरी त्याला बोलावलं जरा चिडून कोंडिबा उठून बाहेर आला, मागोमाग त्याची बायको ही आली

दरम्यान मागच्या दरवाजाने एक कुत्रा खोलीत शिरला नि कोंडिबा साठी ताटात वाढलेले अन्न खाऊ लागला कोंडिबाच्या अंगोदर त्याची बायको खोलीत परत

आली, कुत्र्याला शिब्या दिल्या आणि त्याला हाकलून लावलं.

कोंडिबा घरात आला झालेला सर्व प्रस्नर त्याने पाहिला पण त्याला घोडं ही वाईट वाटलं नाही तो म्हणाला- "वा मालकांनी सांगितलं तसंच झालं अगदी! भोजनातील प्रत्येक पदार्थावर खाणाऱ्याच नाव लिहिलेलं असतं. कुत्र्याने जे अन्न खाल्ले, त्याच्यावर त्याचे नाव लिहिलेले असले पाहिजे आता काय करायचं? चला, पुन्हा स्वयंपाक कर झालं "

हे ऐकून कोंडिबाच्या बायकोला खूप राग आला म्हणाली- "नका सागू मला तूच जे तत्त्वज्ञान! घरात एक तांदुळाचा

दाग शिस्तक नाही, आता भात कांडून तांदूळ काढायची ताकत माझ्यात नाही, आता थोडे पाणी पिऊ नि झोपून जाऊ.”

एक दीर्घ श्वास सोडून कोंडिबा म्हणाला—“आज परमेश्वराने तांदूळावर माझे नाव लिहिले नसावे टिंगल करीत मी काही बोललो ते मलाच भोवत चालून, उद्या मालकांना जरूर सांगेन मी हे सगळं!”

एवढ्यात घरासमोर एक बैलगाडी थांबल्याच आवाज आला. फाडीतून कोंडिबाचे सासू-सासरे उतरून लागले. कोंडिबाला मोठं आश्चर्य वाटलं आता यांच्यासाठी भोजन तयार केलं पाहिजे, भात कांडायला जायकोसा मदत केली पाहिजे. दिवसभर तलाद्याच्या शेतात काम करून निचारा थकला होता आता हे काम करायची ताकत त्याच्यात नव्हती.

कोंडिबा सासू-सासऱ्यांशी थोडं बोलला नि खाटेवर जाऊन आडबा आला त्याने कष्टासमा सुरुवात केली. पण

घोड्याच वेळाला त्याची जायको हंस्त जवळ येऊन म्हणाली “उछ, बडीलधारी माणसं सांगतात की भोजनावर नक्कीच आपलं नाव लिहिलेलं असतं, आणि ते भोजन आपल्याला शोधून काढून जवळ येतं वधा माझे आई-वडील क्षेत्र श्रीशैल्यच्या शंकराची पूजा वांधून बालेने आहेत प्रसाद म्हणून त्यांनी खूप मिठाया नि पकामे आणली आहेत, चला पोटभर खाऊं या!”

हे ऐकून कोंडिबाच्या जिवात जीव आला, मोठ्या भवितृवृत्त अंतःकरणाने प्रसाद ग्रहण करीत तो म्हणाला—“हे परमेश्वर, कडे उत्पन्न झालेस हे धान्य” तुझ्यासमोर नैवेद्य म्हणून आलं आणि आता माझ्या तोंडात पडत आहे आता मी मानलं की भोजनातील प्रत्येक पदार्थावर तू खाणाराचं नाव लिहितोस!” प्रायश्चित्त म्हणून कोंडिबाने दोन आपल्याच घोवाडीत मारून घेतल्या.

चांदोबा परिशिष्ट-५०

भारताचे पशु-पक्षी

घोड्याची विवेक-बुद्धि अमंगारी गाढवे

आपण नेहमी पाहतो की मुर्ख माणसांना कडव म्हणून त्यांची घेव्हा केली जाते परंतु गाढव खरोखर बुद्धिहीन नसते. गोष्ट हा घोड्याच्या जातीचा एक प्राणी आहे आणि आपले पालन करणाऱ्या बालकाचे प्रेम त्याला वांगने समबते. घोड्याच्या जातीच्या गाढवात घोड्याप्रमाणेच विवेक बुद्धि असते. बाणसाने विलेन इसासरे लसब्रुन त्याप्रमाणे घुबदांचे पालन गाढव करते. मनुष्यामदल गाढवाच्या मनात घोडे भय ही असते. आपल्या देशातील जंगली गाढवे काही 'साव' असतात. गुजरात राज्यातील कच्छच्या रणतन ही मोठ्या सख्याने आहेत. कच्छचे रण जवळ जवळ एक हजार चौरस मैलांच्या क्षेत्रात पसरलेले ब्रॉसाड बाळवंट आहे. प्राचीन बख्खी ही जंगली गाढवे कच्छच्या रणतल च लहो तर परिधिा अ तीरिया वेशहत ही आढळत. आता मात्र ती तेथे दिसत नाहीत.

जवळ जवळ चार फुट उंचीच्या वा आशियातील जंगली गाढवांच्या बसबस पिचलमर अशा जंगलींच्या रंगाचे कंस असतात. मानेपासून शेकीपर्यंत बुरकट रंगाचे ठाट कंस दाखवत शरीरावर असतात. शरीराचा खालचा भाग पांढुरका असतो. आपल्या कडील डंगण्या गाढवांपेक्षा या जंगली गाढवांचे कंस तशात असतात. कडवी रमणीय लहाल आगत विसणच्या तिबेटी जंगली गाढवांचा रंग लाल-बुरकट असतो. जंगली गाढवे माणसांना पळून जावरतात. माणसांना लांबूनच पळून जायच होऊन ताजी ५५ मैलांच्या वेगाने दूर पळून जातात.

आधुनिक भारतीय साहित्य

काव्यमंडलीत एक नवीन जाला परावण बाह्यम वस्तीन प्राणेशाचाने रहात बसत ते एक कथंड वैदिक ब्रह्म होते आणि परंपरागत लढीचे कठोरपणे पालन करीत त्यांची पत्नि अवांग-बायले बाजारी असे ते प्रेमाने सतत तिची सेवा-बुध्दूषा करीत

पंच वस्तीत नारायणप्पा तावाचा एक दुसरा बाह्यमण रहत असे तो अवैदिक व संप्रत्य-विरुद्ध अशी अनेक कथे करी तो दाऊ पीस असे, मर्मप्रसन्न करीत असे आणि बाढरणीय मोववारी असभ्य वर्तन करी त्याची एक सुंदर भेबिया होती-चंद्री

'संस्कार' : परंपरा विरुद्ध भावावेशाची कथा

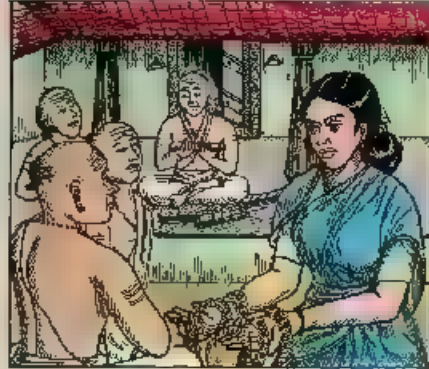

एकाएकी नारायणप्पास मृत्यु येतो चंद्री प्राणेशाचायाना ही खबर देते आणि त्यांना नारायणप्पाची अन्त्यक्रिया करण्याची व्यवस्था करण्याची धिन्दी करणे प्राणेशाचावुढे मोठीच नैतिक समस्या येऊन ठाकते

नारायणप्पा नैतिक दुष्टापा पवित माणूस आहे अशा पारी नैतिक बाह्यमणाच्या प्रेताना संप्रदायपेची बाह्यमणाची स्पर्श करावा काय? तसेच या व्याचिचारी बाह्यमणाची उत्तरक्रिया सातत्य श्रुत रूपाचे करावी काय? असे अनेक प्रश्न प्राणेशाचायाने पुढे उभे राहिले

चंद्री आपले सर्व शरिगने काढून बाह्यमणापुढे ठेवते आणि त्यांना नारायणप्पाच्या पार्थिव वेष्टाचा अग्नि-संस्कार करण्याबाबत विनविते पण हे कार्य काण्यासाठी घाडपीचणे कोणी ही

बाह्यमणापुढे येत नाही ही समस्या करी सोडवावी या विचाराने प्राणेशाचार्य यलोमची व्याकूल होतात ते धर्म शास्त्राचरील अनेक शबाची पाने चाळतात पण समझा करी नुसत नाही चंद्रीला आपले दाक्षिणे घेऊन जाला सांगून ते स्वतः हनुमान भविष्यत जालात आणि काही मार्ग सापडावा अशी परमेश्वराशी

प्राणीत करणारु अगस्तिक होऊन विचारते बरी परततात वस्त्यात त्यांना आपली वाट पाहणारी चंद्री दिसते. त्यांना तिच्याबद्दल सहाय्य भवि वाटते पाणे शास्त्राचरील अन्तीमुळे ती लवून त्यांना खरना-स्पर्श करणे तेव्हा ते चंद्रीला प्रेमाने उडवतत त्यांच्या मनात चंद्रीबद्दल प्रेम विमर्श होते प्राण

शाचायांच्या मनात सता काका निर्माण होते की या घटने नंतर आपण धर्मानिष्ठ सदुद्वाह्मण आहोत का?

अशी तेव्हा सेंट दफ्तराच्या वस्तीत जाते आणि त्यांना पैरांचा सौम काखवून नारायणप्पाच्या दहन संस्काराबाबत प्रार्थना करते नारायणप्पाच्या प्रेताना स्पर्श केता तर ते अपवित्र होईल न आपणास पाप लागेल अशा धीलीने कोणी ही जुड या कायासाठी पुढे येत नाही

शेडटी चंद्री एका मुसलमानाच्या मदतीने प्रेताचा अग्नि संस्कार करते काही बाह्यमण अमळ विलंबाने नारायणप्पाचा दाह-संस्कार करण्याचा विचार घेतात, पण तोपर्यंत सर्व उत्तर दिला झालेची असते

प्राणेशाचायांच्या पत्नीचा मृत्यु होतो आपल्याकडून झालेल्या अपघाताने अनेक काही प्राणेशाचर करण्यसाठी प्राणेशाचार्य देशाटन करण्यासाठी निघतात

यू. आर. धर्मतुर्निकानांनी सापटील सुप्रसिद्ध लेखक आहेत ते १९३१ मध्ये बांचा जन्म झाला त्यांनी सुप्रसिद्ध कदंबरी संस्कारांची ही कथी आहे. ही कदंबरी मीठीच्या नावाने परमेश्वर अंगीशवासांकडे आपले नम्र आकर्षित करते. मानवी स्वभावाचे विविध चित्रण आपणास या कदंबरीत वाढळते खरी मानविक शरिरकता व आत्मशक्ति यांचाच केवळ बाह्य आकार-संप्रदायाचे पालन केल्याने माणसाच्या स्वभावात फरक पडत नाही या सत्याचे प्रमाण म्हणजे प्राणेशाचार्य!

तुम्हाला माहीत आहे?

१. दक्षिण भारतात एक ठिकाणी डोंगरात एक जैन-मंदिर बनविण्यात आले होते. ते कोठे आहे?
२. एका जातीच्या सापाला 'डडकारा साप' या म्हणतात?
३. जगात अत्यंत लंब जमीन प्रमुखार्थ कुठे आहेत?
४. रेफ्रिजरेटरचा शोध कोणी लावला?
५. सापल्या देशातील एका मदीला चार नावे आहेत. ती नदी कोणती? ती चार नाव कोणकोणती?
६. ग्रंथालयाची स्थापना कशाचा सर्वाप्रथम शिकविली गेली?
७. गुरु नानक जेव्हा भक्ति शीत गात असत तेव्हा त्यांच्या शिष्यांपैकी एक त्यांना 'रत्ना' नर साप करीत असे त्या शिष्याचे नाव काय?
८. बाणूच वर भिंगटाला सरासरी किती वेळा बघात येतो?
९. दक्षिण अंध्याचलाच्या सर्वोच्च पर्वत शिखराचे नाव काय?
१०. शिकण्याचे सगळे सरकारी कपराभूत सासेना पुढे येतो असा खेळ कोणता?

अुत्तरे

१. दक्षिण भारतात एक ठिकाणी डोंगरात एक जैन-मंदिर बनविण्यात आले होते. ते कोठे आहे?
२. एका जातीच्या सापाला 'डडकारा साप' या म्हणतात?
३. जगात अत्यंत लंब जमीन प्रमुखार्थ कुठे आहेत?
४. रेफ्रिजरेटरचा शोध कोणी लावला?
५. सापल्या देशातील एका मदीला चार नावे आहेत. ती नदी कोणती? ती चार नाव कोणकोणती?
६. ग्रंथालयाची स्थापना कशाचा सर्वाप्रथम शिकविली गेली?
७. गुरु नानक जेव्हा भक्ति शीत गात असत तेव्हा त्यांच्या शिष्यांपैकी एक त्यांना 'रत्ना' नर साप करीत असे त्या शिष्याचे नाव काय?
८. बाणूच वर भिंगटाला सरासरी किती वेळा बघात येतो?
९. दक्षिण अंध्याचलाच्या सर्वोच्च पर्वत शिखराचे नाव काय?
१०. शिकण्याचे सगळे सरकारी कपराभूत सासेना पुढे येतो असा खेळ कोणता?

धन देणारी पिशवी

केशव आणि जानकी नावाच्या जोडप्याला एकच मुलगा होता. चन्द्रसेन तो बुद्धिमान होता, पण होता एक नंबरचा आळशी, म्हणून लोक त्याची बदनामी करीत.

दरम्यान जानकीचा एक जवळचा नातेवाईक सूर्यदेव तिचे आला सध्याच्या ओघात जानकी आपल्या मुलाच्या आळशीपणाबाबत त्याच्याशी बोलली.

सूर्यदेवला सध्याचे नजदर विशेष आपुलकी होती, कारण आपली मुलगी पार्वती हिच्याशी त्याचा विवाह व्हावा अशी त्याची इच्छा होती. म्हणून दुसऱ्या दिवशी सूर्यदेवने चन्द्रसेनला आपल्या जवळ बोलवला आणि थोडा हितोपदेश देण्याचा प्रयत्न केला.

चन्द्रसेनने लक्षपणे सांगून टाकलं-
"खूप पैसा मिळवावा नि आई-वडिलांना

सर्व प्रकारे सुखी बनवावं अशीच माझी इच्छा आहे, म्हणून आपण असा विचार करीत असाल की पैसे मिळवण्याची माझी इच्छाच नाही, तर ते माझ एकदम चुकीचे आहे. मला खूप पैसा कमवायचाय!"

यावर आश्चर्याने सूर्यदेवने विचारले- "तुला पैशांची कुठे कमतरता आहे, वेदा? तुझ्या वडिलांची सारी संपत्ति तुझीच तर आहे. माझी एकुलती एक मुलगी पार्वती हिचे तुझ्याशी लग्न झाले म्हणजे मला सारी संपत्ति तुलाच नाही का मिळव्यची? हे सगळं तुला पुरायच नाही का?"

सूर्यदेवच्या या बोलण्यावर चन्द्रसेन अमळ पप्प बसला, नंतर त्याने आपल्या मनातील गोष्ट फकट केली- "मला क्षमा करा, मी आपल्या पार्वतीशी लग्न करू शकणार नाही कारण रामराजची मुलगी

प्रमोद दगाल

मालती हिच्यावर माझे प्रेम आहे व मी तिच्याशी लग्न करणार आहे "

रामराज त्या गावातील एक फार श्रीमंत माणूस होता आणि त्याची मुलगी मालती सौंदर्यवती म्हणून प्रसिद्ध होती.

चन्द्रसेनच्या तोंडून मालतीचं नाव ऐकून सूर्यदेव प्रमाणेच चन्द्रसेनच्या आई वडिलांना ही आश्चर्य वाटलं ते पाहून चन्द्रसेन हसत त्यांना म्हणाला- "रामराजचं मन वल्लवण्यासाठी मी अपार संपत्ति मिळविण्याचा प्रयत्न करणार आहे मी इतकं धन कमवीन की सर्वत्र अति श्रीमंत म्हणून प्रसिद्ध होईन आणि मग रामराज आपण होऊन मला

आपला जावई बनविण्याचा प्रयत्न करील दर वर्षी कार्तिक महिन्यात महर्षि शिवानंद स्वामी इथे येतात. मी त्यांना भेटून आपलं नशीब आजमावणार आहे." असं बोलून चन्द्रसेन तेथून निघून गेला.

दिवस जात राहिले आणि चन्द्रसेन ज्या क्षणाची वाट पाहत होता, तो शुभ क्षण आला. महर्षि शिवानंद स्वामी चन्द्रसेनच्या गावी आले. चन्द्रसेन स्वामीजींना भेटला आणि आपल्या मनातील इच्छा त्यांना सांगितली.

मंद-स्मित करीत स्वामी म्हणाले- "एक आठवडाभर माझा मुक्काम इथेच आहे. तू रोज माझ्याकडे येत जा "

एक आठवडा संपला. रोजच्या प्रसंगे चन्द्रसेन त्याही दिवशी स्वामी शिवानंदांच्या दर्शनासाठी गेला. स्वामीजी चन्द्रसेनच्या हाती एक पांढरी पिशावी देत म्हणाले- "या पिशावीत हात चाबून घे बरं!"

चन्द्रसेनने पिशावीत हात घातला. आश्चर्य, त्याच्या हाती काही खोऱ्याची नाणी आली. चन्द्रसेनला खूपच आनंद झाला. त्याने स्वामीजींना विचारलं- "स्वामीजी, मला एक शक आहे. इतके दिवस माझी परीक्षा पाहून आपण माझी योग्यता जाणलीत. मगच आपण मला ही

'धन देणारी पिशावी' दिलीत खरं आहे ना?"

मंद-स्मित करीत स्वामी शिवानंद म्हणाले- "तु जरे असं म्हणत असशील, जरे तुझं सांग ना तुझ्यात काय विशेष योग्यता आहे बरं?"

वे धडक चन्द्रसेननं विचारलं "स्वामीजी, माझा प्रामाणिकपणा ही माझी योग्यता नाही का?"

"मग काय तुला असं म्हणायचंय की जगातील सर्व प्रामाणिक माणसं परिश्रम न करता पैसे मिळवायला योग्य असतात?" स्वामीजींनी प्रश्न केला.

आता चन्द्रसेन म्हणू लागला- "प्रामाणिकपणा अरोबर. तुझारी नि पराक्रम ही असला पाहिजे. मी आपल्या या गुणांमुळे कुटुंबातील सर्वांना तर वृंश करीतच, पण कामधेनु व कल्पवृक्ष बाळगणाऱ्या राजा विक्रमाप्रमाणे आपल्या प्रजेची सेवा ही करीन."

शिवानंद स्वामी चन्द्रसेनची कीव करीत म्हणू लागले "तुझ्या बोलण्यावरून मी जाणवं की तुम्ही बुद्धि ज्ञानार्जनाला योग्य नाही. म्हणूनच मी तुला ही पिशावी दिली. आपल्या अनुभवाच्या आधारे तू काही धडा शिकावास असे मला वाटते. एका पध्दतबद्धाच्या आत तुला ही पिशावी परत

घावीशी वाटेल असा माझा अंदाज आहे तेव्हा मी घेधून पन्नास कोसांवर असलेल्या शांतिवनात असेन. तू तेथे ये, तुझ कल्याण होवो "

दुसऱ्या दिवशी सर्वांना सभजलं की चन्द्रसेनला एक अद्भुत 'धन देणारी पिशावी' मिळाली आहे.

लोक आपल्या इच्छा पूर्तीसाठी चन्द्रसेनकडे येऊ लागले. त्यांना अनेक गोष्टींची जरूर पडू लागली व ते चन्द्रसेनला पैसे मागू लागले. शान्नी करणारांची संख्या दिवसेंदिवस वाढू लागली.

हे सर्व होत असलं तरी अपेक्षेनुसार

एक गोष्ट घडेना चन्द्रसेनला बाटलं होतं त्याप्रमाणे रामराज काही त्याला आपला जावई बनविण्याचा प्रस्ताव घेऊन आला नाही या बाबतीत चन्द्रसेन निराशाच झाला, शेवटी चन्द्रसेननेच आपले मित्र कमलकांत व तारामिह यांना रामराजकडे पाठवले आणि त्याच्या मार्फत आपली इच्छा रामराजच्या कानावर घातली.

रामराज म्हणाला- "परिश्रमन करता मिळालेल्या धनाने कोणी मोठा होत नसतो. साक्षात विचार तुमचा मित्राला सांगा," तेव्हा चंद्रसेनचे डोळे उघडले, त्याच्या डोक्यात लखलख फ़काश पडला.

चन्द्रसेनच्या मनात आता विचारांचं काहूर उठलं. तो आता खऱ्या सत्याच्या पातळीवर आला आणि त्याने योग्य दिशेने विचार करायला सुरुवात केली. त्या रात्री त्याला एक स्वप्न पडलं- 'पैशांसाठी त्याला आपले जवळपासचे लोक खूप सत्कारित आहेत आणि त्यांना नाही म्हटलं

तर भारपीट करून ती पैकीच पळविण्याचा प्रयत्न ते करीत आहेत।'

दुसऱ्या दिवशी उठताच चंद्रसेनने आपल्या आईला बोलवून म्हटलं- "आई, मी पार्वतीशी लग्न करायला तयार आहे या विवाहाची व्यवस्था आता करायला हरकत नाही, मी शासिकत्वात जाऊन शिवाजीने स्वामींना भेटून घेतो."

"शांतिवनात कशासाठी चालला आहेस बेटा?" जानकीने विचारले.

चन्द्रसेनने हसत उत्तर दिले- "आई, केवळ ऐश्वर्याच नाही तर सुख-शान्ति ही देईल अशी 'वृद्धि' तावाची वद्भूत पिशाची परमेश्वराने माणसाला दिलेली आहे. म्हणून मला आता या पिशाचीची आवश्यकता नाही, मी ही पिशाची स्वामीजींना परत देऊन टाकणार आहे. इथून पुढे मी परमेश्वराने दिलेल्या खऱ्या धनाच्या पिशाचीचा उपयोग करीत राहीन."

चलाख मुलगी

एक राजा होत वज्रवत् आपल्या प्रजेची मुल-दुःखं जाणण्यासाठी तो वेष घालून राज्य भ्रम फिरत असे. जनतेला मदत करी, त्याच्या बरोबर त्याचा मंत्री सुबुद्धि नेहमी असे.

एक दिवशी राजा आणि मंत्री वेष घालून एका गावात हिंडत होते. त्यांना एका झोपडीतून काही निराशेचे सूर ऐकू आले, राजा ति मंत्री यांचे झोपडीतील बोलणी ऐकू लागले.

"काय करावं मला काही समजत नाही आता परमेश्वरच तुझ्या आईला वाचवू शकेल!" झोपडीतील पुरुष म्हणाला.

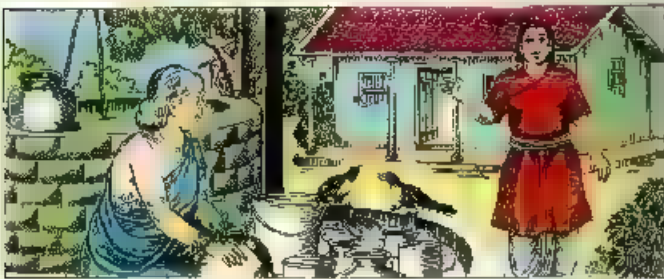
हे निराशेचे बोल ऐकून राजाच्या मनात दया उत्पन्न झाली. राजा व मंत्री दोघे ही झोपडीत दाखल झाले. आत एक गरीब माणूस सचिंत बसला होता.

आणि त्याची मुलगी रडत होती. जवळच त्या गरीब माणसाची बायको कण्हत आंघरुगावर पडलेली होती.

जेव्हा राजा व मंत्री आत आले तेव्हा त्यांना पाहून गरीब माणूस सादर उठून उभा राहिला.

"तू का बरं इतका दुःखी-कष्टी आहेस?" मला साग, मी तुला शक्य ती मदत जरूर करीन." छव घेतांतील राजा म्हणाला.

त्या गरीब माणसाने उत्तर दिले- "महाराज, मी एक अति परिश्रमी माणूस आहे. माझी बायको आजारी आहे आणि तिच्यावर उपचार करण्यासाठी याद्वयजवळ पैसा नाही. एकाद्या धर्मांध्याने जग मला घोडे कर्ज दिले तर एक महिनाभरात मी ते परत करीन पण मला कोणी कर्ज घायला तयार नाही."

"बरं तर मग मी देतो तुला तेवढी रक्कम." असं म्हणून राजाने मंत्र्याकडे पाहिले. मंत्र्याने आपल्या पिशाचीतून वीस अशफ्या काढून दिल्या.

गरीब माणसाला थोडं आश्चर्य वाटलं. पैसे वेळून त्याने विचारले-"आपण कोण कुठे राहता हे काही मला माहीत नाही मी कोठे येऊन आपणास पैसे परत करू? आपणामे व्याज किती द्यायचं ते ही आपण सांगितलं नाही."

"व्याज देण्याची आवश्यकता नाही. पण कर्जाची रक्कम मात्र एक महिन्यात जरूर परत दे आज शुक्ल चतुर्थी आहे. पुढील शुक्ल चतुर्थीच्या संध्याकाळी गावा

बाहेरील राजपतीच्या देवळाजवळ ये मी तेथे असेन." राजाने सांगितले नि मग मंत्र्यासह राजा राजधानीला परत आला. गरीब माणसाला वाटलं की परमेश्वराच्या रूपात हा माणूस आला. आनंदाने त्याने बायकोला औषध-पाणी दिलं. बायको लवकरच आजारातून उठली.

एक महिना संपत आला, कर्जाची रक्कम तो माणूस जमवू शकला नाही. थोडे पैसे कमी पडत होते. अशा परिस्थितीत काही कमी रक्कम देणे त्याला बरे वाटले नाही. म्हणून तो मंदिराकडे गेला नाही सर्व रक्कम जमली की मगच सर्व कर्ज परत करून क्षमा मागावी असा त्याने विचार केला.

सुदत संपली, पुढील दिवशी म्हणजे शुक्ल पंचमीच्या दिवशी संध्याकाळी राजा आणि मंत्री पूर्ववत् वेध पालतून गरीब माणसाच्या झोपडीपाशी आले मंत्र्याने क्षाहेलूनच विचारले-"आत आहे का कोणी?"

तेव्हा झोपडीच्या मालकाची मुलगी बाहेर आली नि त्यांच्याकडे पाहून म्हणाली-"अदृश्य सर्व ठीक आहे. सर्वच प्रकाश पसरलेला आहे कोठे ही अंधार नाही."

या मुलीच्या म्हणण्याचा आशय

राजाच्या लक्षात आला नाही मंत्रीनिदान असं दाखवीत तोता की त्याला सगळं काही समजलं.

मंत्र्याने तिला विचारले "तुझे बडील कोठे आहेत?"

"वर चढून भगवान सूर्याचे डोळे झाकण्यासाठी गेले आहेत" तिने उत्तर दिले.

आम्ही येणार आहोत हे तुम्हा बडिलांना ठाऊक नाही वाटलं?" मंत्र्याने विचारले.

"नाही कसं महाराज? दहा आणि दहाच्या जोडीला दोन कमी असल्यामुळे तोंड दाखवायला लाजून मला असं सांगायला सांगितलंय की ते आपल्याला हात दाखवतील, पण आपणास दहा वेळा पापण्यांची उघडसाप केली पाहिजे."

मुलीने बडिलांचा निरोप सांगितला.

"वेढा आम्ही कोण हे तुला माहीत आहे?" मंत्र्याने विचारले.

आदरपूर्वक नमस्कार करीत मुलगी म्हणाली-"होय तर, आपण तीन श्वकारा!"

"ठीक आहे आता तू जा नि आपलं काम कर." मंत्र्याने मुलीला सांगितलं आणि राजाला परत निघायला सुचवलं.

जाताना राजाने मंत्र्याला विचारले-"या मुलीचं बोलणं निदान

मला तरी समजलं नाही मंत्रीजी, आपल्याला समजलं?"

"होय महाराज, मला सगळं काही समजलं. ही मुलगी गरीब घरची असली तेथे थोडे चलाख आणि बुद्धिमान आहे." मंत्री म्हणाला.

राजाने विचारले-"बरं आहे, पण ती मुलगी म्हणत काय होती?"

"आपल्याला पाहताच त्या मुलीने सांगितले-'अदृश्य' सर्व ठीक आहे म्हणजे तिच्या आईचं प्राण बाचलेले आहेत. 'अदृश्य' शब्दाचा उपयोग तिने प्राणांसाठी केला, सुख व दुःख यांसाठी तिने 'प्रकाश' व 'अंधकार' हे शब्द

वापरले, आणि ती म्हणाली-आता कोणत्याही कष्टाविना त्यांचे दिवस आरामात चासले आहेत. वडिलांच्या बाबत विचारल्यावर ती म्हणाली की ते भगवान सूर्याचे डोळे झाकण्याला गेले आहेत. 'भगवान सूर्याचे डोळे' म्हणजे कडक उन्हा, उन्हापासून बचाव करण्यासाठी झोपडीचे छत दुरुस्त करायला ते गेला आहे. झोपडीच्या छताला झावळ्या बांधून देण हा एक त्याचा व्यवसाय आहे. नंतर तिन सांगितल की वीस अक्षर्यांना दोन कमी पडत होत्या म्हणून शारमेने तिचे वडील आपल्याला भेटायला आले नाहीत जेव्हा सगळी रक्कम जमा होईल तेव्हा तो येईल असा निरोप त्याने आपल्या मुलीबरोबर दिला. हात दाखवण्याचा इर्थ हाच अर्थ आहे तिन सांगितल की आपल्याला दहा दिवस थांबलं पाहिजे. दहा वेळा पापण्याची उघडझाप करण याचा अर्थ दहा दिवस वाट पाहणं. 'मंत्र्याने मुलीचे

सर्व म्हणणे स्पष्ट करून सांगितले

राजा म्हणाला-"ठीक आहे, पण तीन सकार म्हणजे काय?"

तेव्हा मंत्र्याने उत्तर दिले-"आपण तिचे रक्षक, शिक्षक नि धन्यक आहोत. आपणच ते तीन सकार!"

"मंत्रीजी, मला त्या मुलीचं बोनस काहीच समजलं नाही. तुम्हाला सर्वच्या सर्व लख्ख समजलं, तुमच्या वातुर्याची तारीफ करावी तेवढी थोडीच!" राजा म्हणाला

या चवदा व बुद्धिमान मुलीच्या उत्तरावर राजा इतका खुश झाला की त्याने दुसऱ्या दिवशी त्या गरीब माणसाला बोलवून घेतलं आणि त्याला सांगितलं-"तू आता कर्ज परत करण्याची आवश्यकता नाही मी तुला थोडं धन देतो तू आणि तुझी मुलगी आता आरामात रहा "

राजाने त्याला एक हजार स्वर्ण-मुद्रा देऊन रवाना केलं

वीर हनुमान

हनुमानाने सूक्ष्म रूपाने फाळाळ-वंकेचे सिंहद्वार पार केले व त्याने आतील नगरीत प्रवेश केला. एका दिशेला घराच बांधला चालू असल्याचे त्याने ऐकले म्हणून तो त्या दिशेने चालू लागला

एका जागी एक पर्वतातील गृहेत अद्भुत कोरीव काम करून काली मातेचं मंदिर बनवण्यात आलं होत

मंदिराच्या पंगिसरात होल, डमरू नि डफळी वगैरे वाद्य वाजत होती उद्या सकाळी काली मातेला राम लक्ष्मणाचा चळी देण्यासाठी ही सगळी तयारी चाललेली होती हे लक्ष्मणाच्या लक्षात यायला वेळ लागला नाही लगेच हनुमानाने एका छोट्या पालीचं रूप

धारण केलं नि काली-मातेच्या गाभाऱ्याच्या छतावर तो जाऊन बसला काली-मातेच्या मूर्तीच्या ठीक वरच्या बाजूला एक छिद्र होतं. त्यातून हनुमानाने मंदिराच्या गाभाऱ्यात उशी मारली

काली-मातेची मूर्ति चांगली उंच होती आणि तिचं रूप उग्र होतं हनुमान त्या मूर्तीच्या समोर जाऊन उभा राहिला आणि आपल्या रौद्र रूपात त्याने देवीला प्रश्न केला-"हे काली-माते! तुला राम व लक्ष्मण यांचाच का बळी पाहिजे?"

काली-मातेने सीम्ह रूपात हनुमानाला वधार्थ विले व म्हणाली "हनुमान, महिरावणाचा अंतिम दिवस जवळ येत चालला आहे तुझा जय होवो " असा

आशीर्वाद देऊन काली-मता अतृप्त झाली.

काली-मातेच्या आशीर्वादा मिळाल्यावर हनुमानाना खूप आनंद झाला. काली-मातेच्या गामाच्याचे दरवाजे बंद करून, हनुमान स्वतः भूर्तीच्या मागे जाऊन बसला. आता पुढे काय होतंय याची तो वाट पाहू लागला.

याच वेळी महिरावणाच्या अंतःपुरात एक दुसरीच गडबड चालू होती. राम-लक्ष्मणाचा बळी दिल्यावर चंद्रसेना व महिरावण यांच्या विवाहाची तयारी जोरात चालू होती. अंतःपुराचे संरक्षण करणारी कटकरी नावाची राक्षसी

मोठ्या उत्साहाने चंद्रसेनेचा साज-शृंगार करीत होती.

राजमहालाच्या प्रांगणात एक नवीन हालचाल सुरू झाली. छोट्या आकारातील राम व लक्ष्मण यांना त्यांच्या खऱ्या स्वरूपात बदलण्यात आले. त्यांना एका गाड्यावर बसवण्यात आले. तेथील उंच खुंटाने त्यांना बांधून ठेवण्यात आले. ती गाडी ओढण्याचे काम संपादित होत भूत करीत होती. अशा रीतीने राम व लक्ष्मण यांना भिरवणुकीच्या आशाने काली-महिराकडे नेलं जात होत.

राक्षसांचा आनंद-धोष ऐकून त्याच कारण चंद्रसेना समजली. ती उठली आणि कटकरीने तिला आडवण्यापूर्वीच ती राजमहालाच्या प्रांगणातून राजभगावर आली. तेंव्हा गाडीवर खूंट्याला बांधलेला, पिबले वस्त्र परिधान केलेला, व कपाळावर शेंदूर लावलेला राम तिला दिसला. चंद्रसेनेला अतिशय वाईट वाटलं आणि दुःखाबैराने ती मुळीत होऊन तेथेच को मडली.

चंद्रसेनेच्या मागे पळत येणाऱ्या कटकरीचा राग अनावर झाला आणि अगोदरच बेशुद्ध असलेल्या चंद्रसेनेला ती चावकाचे फटके मारू लागली. तरी पण चंद्रसेना शूद्धीवर आली नाही. निरुपायामतव कटकरीने तिला आपल्या

खाद्यावर उचलले व महानात आणून एका खोलीत कोळून ठेवले.

काली-मातेच्या पूजा संबंधी कार्यात प्रमुख अर्चिका कटकरीच होती. म्हणून ते आपले काम करण्यासाठी ती जलद गतीने महिराकडे निघाली. देखी-चरणतीर्थ नावाने दिले जाणारे मद्य सर्वांना कटकरीच्या हस्तेच प्राप्त होई, मग तो अहिरावण असो की महिरावण!

राक्षसांनी कालीच्या मूर्तीला मद्याने अभिषेक करायला सुरुवात केली. गोल छिद्रातून मद्याचे थेंब पडू लागले, तसे हनुमानाने गामाच्यापर्यंत आपले शरीर वाढविले आणि काली-मातेप्रमाणे आदेश दिला- "आता हा मद्याचा अभिषेक पुरे करा, दुष्टाचा अभिषेक प्रारंभ करा."

हनुमानाच्या या आदेशाबरोबरच बाहेरील सर्व गोंगाट एकदम शांत झाला. सर्व राक्षसांना काली-मातेने मद्याचा अक्लर केला याचे आश्चर्य वाटू लागले. सोमसूत्राच्या वाटेने येणारे व तीर्थ-कुड्यात पडणारे मद्य पीण्यासाठी राखस आपापली पात्रे घेऊन तयार होते.

गाडीवर दांण्यांनी बांधलेल्या रामाने लक्ष्मणाकडे पाहून संद स्मित केले. कटकरीने महिरावणाकडे असत चिंतातुर नजरने पाहिले. महिरावणाने आपले डोळे विस्फारून अहिरावणाकडे पाहिले.

अहिरावण डोळे हलवून म्हणाला-

"महिरावणा, शांत आश्चर्य करण्यासारखे काय बरे आहे? तम व लक्ष्मण हे सत्त्विक प्रकृतीचे आहेत ना! मद्याबरोबर हा सत्त्विक आधार योग्य नव्हे, म्हणून काली-मातेने दुधाची मागणी केलेली आहे."

"दादा, तू सांगत आहेस ते ठीकच आहे. रोज देवीचरण-तीर्थ मद्य प्राशन करणारा मी! काली-मातेच्या मनातील गोष्ट इतक्या सहजपणे माझ्या लक्षात कशी बरे येईल?" असं म्हणून महिरावणाने ताबडतोड राक्षसांना आग्रह केली की आज काली-मातेचा अभिषेक

दुधाने केला जावा

सक्षसांनी दुधाने भरलेल्या घागरी आणि काली-मूर्तीचा अभिषेक दुधाने सुरू झाला तीर्थकुंडाच्या वरच्या बाजूच्या छिद्राला तोंड लावून हनुमान ते सर्व दूध गटागट पिकू लागला. यामुळे त्याचा उत्साह व शक्ति वाढू लागली

थोड्याच वेळात अभिषेक संपला महिरावण मोठ्या उत्साहाने मंदिराच्या गाभाऱ्यात आला आणि दरवाजातूनच काली-मातेला नम्र प्रणाम करून म्हणाला "काली माते! आता तुझे बर्षाने घेण्याची अनुमति आम्हाला दे."

लगेच आतून एक गंभीर ध्वनि ऐकू आला-"महिरावणा! प्रथम तू आपला थोरला भाऊ अहिरावणाला फळे-फुले घेऊन पूजेसाठी पाठव "

तेव्हा महिरावण आपल्या थोरल्या भावाकडे जाऊन म्हणाला-"दादा, काली मातेची तुमच्यावर फार कृपा आहे. नैवेद्य घेऊन तिने तुम्हाला आत बोलेवलेय"

आपला पर्वणप्राय स्थूल देह हालवीत, फळां-फुलां बरोबर अनेक स्वादिष्ट खाद्य यक्षार्घ्य व सुवर्ण पात्रात मध्य घेऊन अहिरावण मंदिराच्या गाभाऱ्याच्या दरवाजाजवळ पोचला तेव्हा हनुमानाने दरवाजे उघडले तो आत पोचताच पुन्हा दरवाने बंद करून घेतले

अहिरावण आपल्या हातातील नैवेद्य खाली ठेवू लागताच हनुमानाने त्याचा गळा पकडला व दावून त्याला मारून खाली पाडले. यानंतर अहिरावणाने आणखेल्या खाद्य-पदार्थावर हनुमानाने यथेच्छ ताव मारला व स्वर्ण-पात्रातील मध्य पिकून तो संतुष्ट झाला आता त्याचा उत्साह द्विगुणित झाला

हनुमानाने एकदा थारी जाजूना पाहिले. अहिरावणाचा मृत बंधू गाभाऱ्यातील एका कोपऱ्यात डकलून दिला मंतर गंभीर स्वराने हनुमान

म्हणाला "महिरावण आता राम लक्ष्मणाचा आत पाठव, अहिरावण माझा प्रिय भक्त आहे, त्याच्याकडून मला प्रथम भक्त्युक्त पूजा करून घेतली पाहिजे " आणि हनुमानाने दार उघडले महिरावणाने राम व लक्ष्मण यांना गर्भ-गृहात हकलून दिले काली-मातेच्या मूर्तीच्या मागे लपलेला हनुमान म्हणाला-"हे स्फुक्ल-शरेष्ठ, अगोदर दाराला कडी लावून घ्या आणि तयार रहा हे सर्व हनुमान अश्व स्वराने बोलला की जण काली-माताच बोलत आहे

हे सर्व ऐकून लक्ष्मण आश्चर्याने रामाकडे पाहू लागला राम मद-स्मित करून म्हणाला-"लक्ष्मणा, अजून सर्व काही लक्षात नाही शत्रु तुमचा? दार आतून बंद करून घे."

लक्ष्मणाने दार लावून घेतले, तेव्हा एक ध्वनि ऐकू आला-"मूर्तीच्या मागच्या बाजूला या."

राम व लक्ष्मण जेव्हा काली-मातेच्या मूर्तीमागे गेले, तेव्हा तिथे हनुमानाला पाहून आनंदून गेले. लक्ष्मणाला मोठे आश्चर्य वाटले तेव्हा राम म्हणाला-"लक्ष्मणा, कालीमातेने मद्याचा अभिषेक नाकारून जेव्हा दुधाचा अभिषेक करायला सांगितले तेव्हाच मी

समजला की गर्भ-गृहात हनुमान येऊन पोहचलेला आहे "

रामाच हे बोलणे ऐकून आता लक्ष्मणाला ही एकेक गोष्टीचा उत्सर्ग होऊ लागला हनुमानाने राम-लक्ष्मणांना काली-मातेच्या मूर्तीजवळ ठेवलेले धनुष्य बाण दाखविले राम व लक्ष्मण यांनी धनुष्य-बाण उचलले आता हनुमानाने आपले शरीर वाढवले व राम-लक्ष्मणांना आपल्या भुजावर बसविले मूर्तीच्या जवळपास असलेले सर्व बाण ही त्यांनी आपल्या बरोबर घेतले

मंदिराच्या गाभाऱ्या बरोबर सक्षसाचा गोंधळ चालू होता राम व लक्ष्मण यांचा

बायोबा

४९

बळी दिला जाल असताना ते दृश्य पाहण्यासाठी ते उतावीळ झाले होते. बळी देण्यासाठी निश्चय केलेल्या मूहूर्ताची वेळ संपून गेली होती. तरी पण अहिरावण आपल्यातून राय व अश्वमेधांना बाहेर आणीत नव्हता.

जाना सर्वात प्रथम कंटकीच्या मनात शंका आली की गाभाऱ्यात काही तरी गोलमाल झालेला आहे तिने सावधपणे दाराच्या फटीतून आत बघावून पाहिले तिथे देवीच्या अभिषेकाचं दूध जमिनीवर तिला कुठे दिसत नाही. यावरून तिने ओलखन की मंदिराच्या गर्भ-गृहात कोणी घोकेबाज शत्रु येऊन

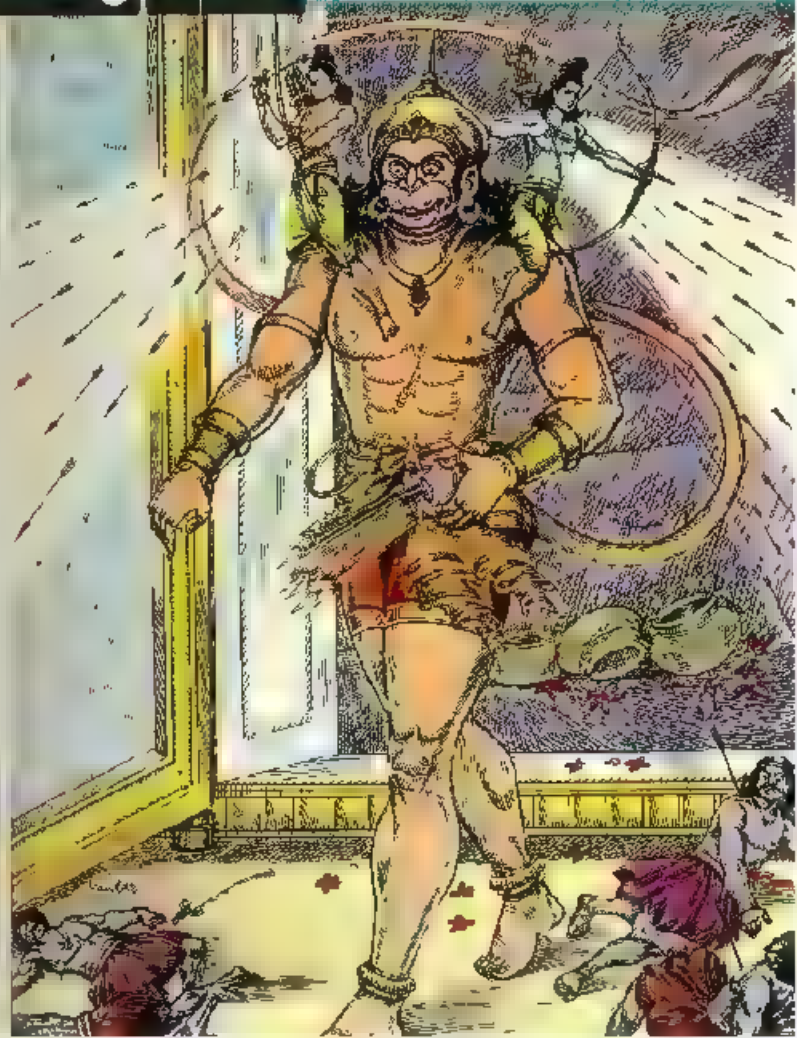
याबलेला आहे

म्हणून कंटकीने शोरात किंचाळून राक्षसांकडे पाहिले तेव्हा रावस तिच्या जबळ येऊन म्हणाले- "काय झालं? क्वली मानेला राम-लक्ष्मणाचा बळी मिळाला?"

या प्रश्नावर आणखी जोरात ओरडून कंटकी म्हणाली- "अरे मूर्खाने आपल्या डोळ्यादेखत आपल्याला घोका देण्यात आलेला आहे. आपली रहम्ये शत्रुपर्यंत पोचवण्याचं काम एकट्या बंदसेनेचं च' तिला चाबकाने सडकून काढा, म्हणजेच ती खर काय ते सांगेल." असं म्हणून ती बंदसेनेच्या खोलीकडे धावत सुटली

कंटकीच हे सर्व बोलणं ऐकून राक्षस बुचकळ्यात पडले ते एकमेकांकडे पाहू लागले कंटकीला शक्य आलेली आहे त्याप्रमाणे खरोखरीच कोणी शत्रु आत पोचला असावा काय? महाबलशाली अहिरावणाच्या पाताळ-लंकेच्या राज्यात शत्रु पोचू शकेल? हा शत्रु कोण बरे असावा?

असा विचार करणाऱ्या राक्षसांपैकी काही धाडसी राक्षस मंदिराच्या गाभाऱ्याकडे निघाले. त्यांची धाप दरवाज्यावर पडण्यापूर्वीच हनुमानाने भयंकर हुंकार भरीत दरवाजावर लाथ मारली व तो बाहेर पडला.

हनुमानाला पाहताच राक्षस ओरडले-“घोका! घोका!” हनुमानाच्या खांद्यावर बसलेल्या राम-लक्ष्मणांकडे ते आश्चर्याने पाहू लागले, इतक्यात राम व लक्ष्मण यांनी त्यांच्यावर बाणांचा वर्षाव केला. अनेक राक्षस तेथेच मृत्यू-मुखी पडले.

काली-सातेष्ट्या मंदिरातमोर आपल्या प्रमुख सेवकांसह सल्ला-मसलत करीत असलेल्या महिरावणाने जेव्हा अचानक हनुमानाच्या खांद्यावर बसलेल्या राम-लक्ष्मणांना पाहिले तेव्हा तो सतापून गर्जना करू लागला. हातात धनुष्य बाण घेऊन हा हा म्हणता तो युद्धाला तयार झाला.

राम व लक्ष्मण दुष्पट उत्साहाने महिरावणावर बाण सोडू लागले या बाणांच्या माऱ्याने ही महिरावण डबडगळत नाही. त्याच्या रक्ताचे जे खेळ जमिनीवर पडले त्यातून आणखी

एक-एक महिरावण निर्माण होऊ लागले हे नवे महिरावण पण गर्जना करीत राम-लक्ष्मणांवर बाण फेकू लागले.

हा सर्व प्रकार पाहून राम व लक्ष्मण यांना आश्चर्य वाटले आणि त्यांनी हनुमानाला विचारले “हे सर्व विपरीत काय घडत आहे? इतक्या सर्व महिरावणांचा, त्यांच्या रक्ताचा एक ही थेंब जमिनीवर पडणार नाही अशा रीतीने कसा वध करता येईल?”

हे प्रश्न ऐकून हनुमानाला सुवर्चलादेवीने सांगितलेले रहस्य आठवले-ते म्हणजे चंद्रसेनेची गोष्ट! हनुमानाने राम व लक्ष्मणाला थोडक्यात सर्व सांगून टाकले व तो आकाशात उडाला एका उंच ठिकाणी राम व लक्ष्मण यांना उतरवून, हनुमान तेथून चंद्रसेनेकडे जायला निघाला. इकडे राम व लक्ष्मण लक्षावधी महिरावणांवर बाण सोडीतच होते.

राक्षस मंत्री

राजवर्मा नामक राजाच्या मनात एकदा सम्राट बनण्याची इच्छा उत्पन्न झाली, त्याने आपला मंत्री धर्मीचिंतन याला बोलावून युद्धाची तयारी करण्याचा आदेश दिला.

मंत्र्याने याला मवीकृति दिली नाही तो म्हणाला- ‘महागज, मुसू केल्यामुळे दान, मान व प्राण यांची हानि होते आपला युद्धाचा विचार आपण सोडून दिला तर बरे होईल.’

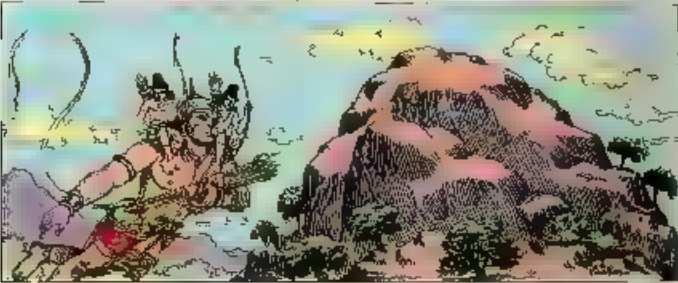
राजवर्माला हा सल्ला आवडला नाही त्याने धर्मीचिंतनला मंत्र्याच्या जागेवरून काढून टाकला, नंतर अदकाश वर्मा नावाच्या एका दासी-पुत्राला मंत्री पदावर बसवून आणि त्याला आपली सम्राट बनण्याची इच्छा सांगितली.

अरेच दिवस अदकाश वर्माची राजसिंहासनावर नजर होती आणि राजा

बनण्याच्या लक्ष्मीची तो आट पडत होता. नवा मंत्री अदकाश वर्मा राजा राजवर्माला म्हणाला- ‘महाराज, आपल्या चेऱ्यावर सदात बनण्याची लक्षणे स्पष्ट दिसत आहेत, आणि आपण सम्राट नक्कीच होणार! आपल्या राज्याच्या सरहद्दीवर प्रलय पर्वतावर प्रलय मुनि तपस्या करीत आहेत आपण त्याच्याकडे जाऊन आशीर्वाद मिळवला तर आपली मनोकामना पूर्ण व्हायला वेळ लागणार नाही.

प्रलय पर्वतावर प्रलय नावाचा एक राक्षस राहत असे. तो मोठा क्रूर व रक्तपिपासू होता त्याला एक शाप होता की जोपर्यंत एकाद्या देशाचा राजा अनुमति देणार नाही तोपर्यंत त्याला त्या राज्यात प्रवेश करता येत नसे.

अदकाश वर्माचा सल्ला ऐकून राजा

पुरुषोत्तम मापट

म्हणाला-“मी आजपर्यंत पलय मुनीबाबत काही ऐकलं नाही, तेथे एक प्रलय नावाचा राक्षस राहतो हे मला माहीत आहे. जर मी तेथे गेलो तर माझ्या विवाला नक्की धोका आहे”

अवकाश बर्माने विश्वासपूर्वक राजाला सांगितले- ‘महाराज, कोणी ही सामान्य माणसाने पर्वतावर जाऊन पलय मुनीच्या साधनेत विघ्न आणू नये, म्हणून हा अपप्रचार चालू आहे. अरण्यात रावत मुठिव विश्वास ठेवू नये. त्या पर्वतावर कोणीही राक्षस राहत नाही मला हे प्रलय मुनीच्या एका शिष्याने सांगितले आहे सम्राट वनण्याची अद्भुत शक्ति प्राप्त

करूनच आपण परत आला.”

राजा राजवर्माने विचार केला की काही तरी साहस केल्याशिवाय सम्राट वनण्याची आपली इच्छा कशी पूर्ण होईल?

अनेक संकटांना तोंड देत राजवर्मा प्रलय पर्वतावर पोचला, आणि तिथे एका झाडाखाली कारागार करण्यासाठी बसला. अचानक त्याच्या समोर एक भयंकर राक्षस येऊन उभा राहिला.

अवकाश बर्माने सांगितलेल्या सर्व गोष्टींवर विश्वासून राजा राजवर्मा प्रलय पर्वतावर आलेला होता, जरा ही न डगमगता राक्षसाला नम्रपणे नमस्कार करीत राजा म्हणाला-“हे मुनीश्वर, मी या राज्याचा राजा आहे राजवर्मा माझी इच्छा पूर्ण करण्याची कृपा करावी”

हे सर्व ऐकून राक्षसाला मोठं आश्चर्य वाटलं नि त्याने एकदा राजाकडे निरखून पाहिले. मग तो आपल्या बाड्या-बरड्या आवाजात म्हणाला “एका राक्षसात मुनींचे दर्शन करणारी तुझी दृष्टि मोठी अजब आहे तू मला आपला मंत्री बनवून आपल्या बरोबर येऊन चला आणि तू मला वचन दे की माझ्या सल्ल्याबाबत तू काहीही करणार नाहीस.”

आता काय करावं हे राजाच्या लक्षात येईना

विचारात पडलेल्या राजाला राक्षसाने आपल्या दोन्ही हातांनी उचललं आणि म्हणाला-“बोलत का नाहीस? मला तर जोराची भूक लागली आहे तुम्हा होकार वा नक्कर काय तो झटकन मागून द्या.”

“माझ्यात अशी ताकत आहे की मी मनात येईल तसे रूप धारण करू शकतो तू माझ्या मागण्याप्रमाणे वारशील अस फक्त मला वचन दे” राक्षस म्हणाला

“तू फक्त मंत्रीच का बनू इच्छितोस? मला मारून माझ्या राज्यात प्रवेश करून तू तेथील राजा होऊ शकतोस की?” राजाने आपली शक्य विचारली

राजाच्या प्रश्न ऐकून राक्षस थोडा बुचकळ्यात पडला. मग आपण जणू काही रहस्य सांगत आहोत अशा थाटात तो म्हणाला “मला एक शाप लागलेला आहे राजाच्या परवानगी शिवाय मी कोणत्याही राज्यात पाऊल ठेवू शकत नाही. म्हणूनच मी तुला मारून हाकण्या ऐवजी तुझी परवानगी मागत आहे आता तू मला विचारशीलच की मी मंत्री कशासाठी बनू इच्छितो प्रजेचं संरक्षण करणं हे राजाचं कर्तव्य असतं, तर मंत्र्याचं कर्तव्य असतं की राजाचं कल्याण करायचं. मी तुझं कल्याण नि संरक्षण सहज करू शकतो प्रजेचं संरक्षण करणं कर्म-कठीण, ते नाही मला जमणार, राजा

माझ्या शब्दात असला, म्हणजे मग प्रजेवर अन्याय झाला तर ती जबाबदारी राजाची, माझी नव्हे!

हे ऐकून राजा विचार करू लागला, त्याला वाटलं की राजाची शक्ति वाखाणण्यासारखी आहे आणि त्याच्यामुळे आपल्या प्राणाला धोका नाही कारण आपलं रक्षण करणारा मंत्री बनून राहणार तो! अशा स्थितीत आपलं कल्याणच होईल शिवाय योग्य वेळी याच्या मदतीने आपण सम्राट होऊ शकू. असा विचार करून राजाने राक्षसाची अट मान्य केली

राक्षसाने ताबडतोब माणसाचं रूप

धारण केल. आणि मग राजा नि राक्षस राजधानीत आले.

इकडे अवकाश वमने राज्यात घोषणा केली की राजाला मृत्यु आलेला आहे आणि आत्मत्याला राज्याभिषेक करण्याची योजना त्याने आखली. राजाला परत आलेला पाहून त्याची अवस्था दयनीय झाली. राजाने बोलून त्याच्याकडे पाहिले आणि म्हणाला- "तू जो अपराध केला आहेस, त्याबद्दल काय शिक्षा होईल तुला माहीत आहे?" राजा असंच आणखी काही बोलणार इतक्यात-

राक्षस मंत्र्याने राजाला मध्येच थांबवले नि म्हणाला- "महाराज, आजपासून

राज्यात कोणी अपराध केला तर त्याबाबत निर्णय आपण घ्यायचा, पण अपराध्याला शिक्षा करायचं काम माझं! सर्व राजद्रोह्यांना मी कशी शिक्षा करतो पहाच तुम्ही." असं म्हणून राक्षस मंत्र्याने आपले शरीर वाढवले आणि अवकाश वर्माला आपल्या मुठीत हावून घाऊन टाकलं. मग राक्षस पुन्हा मानव रूपात प्रकट झाला. हा सर्व प्रकार पाहून राजदरबारातील सर्व लोकांनी तोंडात बोट घातलं.

राक्षस मंत्र्याचं हे काम पाहून राजा ही चरकला. असं काही होईल बाकी त्याला कल्पनाच नव्हती. त्या दिवसापासून राज्यात कोणी काही किरकोळ अपराध केला तरी अपराध शाश्वत झाल्यावर राक्षस मंत्री अपराध्याला पकडून घाऊन लायला. अचानकपणे राज्यातील गुन्हेगारी एकदम बंद झाली. राज्यातील लोकांत आपापसात काही तंटे-बखेडे झाले तर न्यायासाठी कोणी राजाकडे येईना. लोक आपसातच विचार-विनिमय करून भांडणे मिटवू लागले.

अशा रीतीने काही दिवस गेल्यावर राक्षस मंत्री राजाला म्हणाला- "जर लोकांनी गुन्हे केले नाहीत, तर मला भोजन कसे मिळेल? माझ्या भयामुळे

लोक न्याय मागण्यासाठी दरबारात येतच नाहीत, म्हणून आता आपणच बनतेत जाऊन. तू गुन्हेगारांना त्याच दे, आणि मी अपराध्याला घाऊन टाकून आपली भूक भागवीन."

राजवर्माला हा प्रस्ताव आवडला नाही, तो म्हणाला- "तुला भरपूर भोजन मिळवू, यासाठी मी एक छान उपाय योजला आहे. आपण शेजारच्या राज्यांवर आक्रमण करू. युद्धात आपलाच जय होईल आणि शत्रूंचे जे सैनिक आपण बंदी बनवून आणू, त्यांना रोज एक-एक करून तू खाऊ शकशील."

राक्षसाने याला संमति दिली. राजाने ताबडतोब शेजारच्या राज्याशी युद्ध आरंभित्याची घोषणा केली. दोन्ही देशांचे सैनिक एकमेकांवर तुटून पडले. शेजारच्या राज्याचा राजा धर्मसेन यान्याजवळ विपुल सैन्य होते. पण राजवर्माच्या सैन्यात राक्षस एकाचा विशाल वट-वृक्षाप्रमाणे उभा राहिला. त्याला पाहताच धर्मसेनचे सैनिक पावरून पळून जाऊ लागले.

राजा राजवर्मा धर्मसेनला म्हणाला- "माझ्या पाशी सैनिक-शक्ति बरोबरच राक्षस-शक्ति ही आहे. युद्ध करत सैनिकांचे व आपले प्राण रसावण्याची तुम्ही इच्छा आहे, का माझा

मोडलीक राजा बनून आपल्या प्राणांचे रक्षण करू चाहतोस?"

धर्मसेनने राजवर्माला काही उत्तर दिले नाही. त्याने आपले सर्व सैन्य परत पाठवले. पळून चाललेल्या धर्मसेनच्या सैनिकांकडे पाहून राजवर्मा विकट हास्य करू लागला.

याच वेळी माजी मंत्री धर्मीचंजन तेथे आला व राजा राजवर्माला म्हणाला- "प्रभु, आता हे सर्व बस झाले. धर्मसेनने लढवलेली युक्ति आपल्या सक्षात न आली, तर आपणच संकटात पडाल."

माजी मंत्र्याला मध्येच थांबवीत राजवर्मा म्हणाला- "मला भिऊन पळून

जाणाराचं मला काय भय? तू वेडा तर नाही ना होत चाललास?"

"आपणच नीट विचार करा महाराज! आता आपण आपल्या राज्याच्या सरहद्दीवर आहोत. बुद्धिमान धर्मसेन आपल्या सेनेला आपल्या राज्याच्या सरहद्दीत घेऊन चालला आहे. आपल्या राक्षस मंत्र्याला मिळालेला शाप आपणास माहीतच आहे. धर्मसेनच्या राज्यात जाण्यासाठी त्याला त्याची परवानगी मिळवली पाहिजे. फक्त आपण व आपली सेनाच त्या राज्यात जाऊ शकेल. आपला राक्षस-मंत्री इथेच राहून जाईल. मग धर्मसेन आपल्याला सहज हारवील. तेव्हा

आपल्या देशाचा राजा धर्मसेन जसेल आणि त्याच्या परवानगी शिवाय राक्षस या राज्यात राहू शकणार नाही, म्हणून मी म्हणतो आपण परत फिरावे." धर्मचिंतनने सल्ला दिला.

आता कसतु-स्थिति राजवण्याच्या लक्षात आली. राक्षस मंत्र्याच्या मदतीने शेजारचे राज्य जिंकणे राजवर्माला कठीण वाटू लागले. त्याने धर्म-चिंतनला विचारले- "मग आता मी काय करू? शत्रूचे सैनिक मिळाले नाहीत तर हा राक्षस माझ्याच प्रजेला मारून खाईल. याच्या तावडीतून माझी मुक्ति कशी होईल?"

तेव्हा धर्मचिंतनने सल्ला दिला- "महाराज, राजाने दुसरे राज्य जिंकण्याची इच्छा केली की राक्षसाला खाद्य मिळते. प्रजेने गुन्हे केले तर राक्षसाला भोजन मिळते. राक्षस मंत्र्याच्या कृपेने ही दोन सत्ये आपण जाणली. आपण राक्षसाला आदेश द्या की त्याने आपले राज्य सोडून जावे. यातच आपले सर्वांचे कल्याण आहे असे मला वाटते."

राजाला धर्मचिंतनचा सल्ला पटला. राजाने राक्षसाला आपले राज्य सोडून जाण्याचा आदेश दिला. राक्षस चवताळून राजाला पकडण्याचा प्रयत्न करू लागला. तावडतोब राजवर्माच्या साऱ्या सैनिकांनी

मिळून राक्षसावर हल्ला चढविला. सर्वांच्या पुढे एकट्या राक्षसाने काही चालेना. त्याने भिऊन प्रलय पर्वताकडे प्रवास केले.

हे पाहून राजवर्माला आनंद झाला. तो धर्मचिंतनला म्हणाला- "मंत्रीजी, मी आपणावर अन्याय केला होता. ते सर्व आपण कृपा करून विसरून जा. आपणास मंत्री-पदावरून हूर करण्यात मी मोठीच घोडचूक केली. अवकाश बर्माच्या सल्ल्याने मी कधी काळ वागलो व आपल्याच पायांवर धोंडा पाडून घेतला. आता तरी मला आपली चूक कळली. राक्षस-मंत्र्याच्या तावडीतून आपण माझी सुटका केली. मी आपले कसे आभार मानू? आपण मला उदार अंतःकरणाने क्षम्य करावी. येथून पुढे तुम्हीच माझे मंत्री. तुमचा सल्लाही कधीही डावलणार नाही असे मी आपणास वचन देतो."

नम्रपणे राजवर्माला नमस्कार करून

धर्मचिंतनने उपदेश केला- "महाराज, आपण आपापसात तंटे-बखेडे करीत राहिलो की राक्षसांची शक्ति वाढते, जर आपण सर्व एकत्र असलो तर कोणत्या ही राक्षसाला भारी आहोत. राक्षसांशी सामना करण्यासाठी आपण आपले सैन्य वापरत पाहिजे, आपले राज्य वाढवण्यासाठी नव्हे. आता आपण सम्राट बनण्याची आपली महत्वाकांक्षा सोडून द्यावी. आपल्या राज्यातच तपून छपून बसलेले मानव-रूपातील राक्षस शोधून काढून त्यांचे निर्मूलन करा, अशा रीतीने जनतेचा उद्धार करणे आपले प्रमुख कर्तव्य आहे."

राजा राजवर्माने धर्मचिंतनलाच पुन्हा आपले मंत्री-पद दिले आणि त्याच्या सल्ल्याने राज्य चालवीत चांबली कीर्ति प्राप्त केली.

चांदीबाच्या बातम्या

भूकंपाबुळे पिरामिडांचे नुकसान

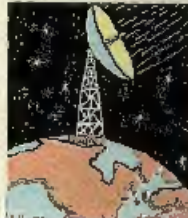
मिस्त्रच्या पिरामिडांना इतिहासात परित्यागत झाल्याचा अंदाज असतो. प्राचीन काळापासून पिरामिड जगातील एक अद्भुत मानवी बांधणी निर्मिती होय. गेल्या १९ ऑक्टोबर रोजी झालेल्या भूकंपात कैरोंला चांगलाच हडाखा बसला. या शहराच्या जवळील खूप खिरीपस हा पिरामिडांच्या बरील भागाचे खूप नुकसान झाले. जगातील अति प्राचीन सहा-मजली पिरामिड 'सक्करा' व 'चेफ्रेन' खूपे वरही दगड विखळून जाऊन गेले. मिस्त्रचे वैभव समजल्या जाणाऱ्या या पिरामिडांचे अधिक नुकसान होऊ नये यासाठी अद्ययावत ती कार्यवाही केली जात आहे.

उज्ज्वळ गाळला. तेथे १९,८७३ मि.मी. पाऊस पडला. येथे वर्षातील ११० दिवस पाऊस पडण्याची नोंद झाली. १० जून १९५२ रोजी एक दिवसात १८९.६ मि.मी. पाऊस येथे पडला. गेल्या ४० वर्षांत भारतात इतका अधिक पाऊस अन्यत्र कोठे ही पडला नाही. तसेच जगात मासिक, वार्षिक व वार्षिक सर्वाधिक पाऊस येणारी येथे झाल्याची नोंद आहे.

दूरच्या सहायरील रहिवाशांचा कंठ-ध्वनि

दूरच्या सहायरील कंठ-ध्वनि ऐकण्यासाठी अमेरिकेतील अंतरिक्ष अनुसंधान संस्थेने (NASA) नुकताच कॅलिफोर्नियातील सोसायटीच्या वाळवंटात ३४ मीटरचा डिश-अँटेना सजवला. अंतरिक्षातून येणारे ध्वनि अधिक स्पष्टपणे ऐकून तेथील प्रत्येकाबरोबर काही समवाये या आशेने हे प्रयत्न करण्यात येत आहेत. नासने दैनिकिक बोट्या उल्हासाने अंतरिक्षातील पहिले कंठ-ध्वनि ऐकण्यासाठी उत्सुक आहेत.

मुसळधार पाऊस

जगात सर्वात अधिक पाऊस कोठे पडतो हे तुम्हाला माहित आहे? ते पाहण्यासाठी चेरापुंजीकडे तुम्ही बोट वाखवाल तर ते बरोबर नाही. सन १९८५ पर्यंत चेरापुंजीमध्ये अधिकधिक पाऊस १९,३९८ मि.मी. पर्यंत पडत असे. पण त्यानंतर सध्याचा राष्ट्र अमेरिकेतील आयव्हीके येथे याहून अधिक म्हणजे १९,४३८ मि.मी. पाऊस पडला. या रशी चेरापुंजी पासून १६ कि.मी. अंतरावर असलेल्या घामनाम येथे झालेल्या पाऊसने

महामल्ल

खूप वर्षांपूर्वी कर्नाटकातील शुभवती जगात राजा शांबल राज्य करीत होता. त्याच्या दरबारात अनेक मोठमोठे शूरवीर व मल्लयोद्धे ही असत.

एकदा शांबल राजाच्या दरबारात महामल्ल नावाचा एक मल्लयोद्धा आला. अनेक राज्यातल्या कित्येक मोठ्या पहिलवानांना मल्लयोद्धात हरवून त्याने अनेक पदव्या व पदके मिळवली होती. त्यामुळे तो गावने फुगून गेला होता.

महामल्ल शांबल राजाला म्हणाला, "राजा! तुमच्या दरबारात मला हरवू शकेल असा मल्ल कोणी असेल तर त्याला बोलवा. जर कोणी तसा योद्धा तुमच्याकडे नसेल तर ताबडतोब आपला पराभव कबूल करून मला तसं प्रशासपत्र पदवी लिहून द्या."

महामल्लाचे हे आव्हान ऐकून सर्वच

दरबारी चकित झाले. तेव्हा राजाचा बुद्धिमान महामन्त्री बटून म्हणाला, "महाराज, आपला दरबारी मल्लयोद्धा 'चंड-प्रचंड दुर्दंड गोलमल्ल' याच्या समोर जगातला कोणीही मल्लयोद्धा अभाच राहू शकत नाही, हे तर सर्वांना माहीतच आहे. सध्या तो बाहरेगावी गेलेला आहे. दोन-चार दिवसात तो परत आला की या मल्लयोद्ध्याला चांगलं पाणी पाजिल. तोवर आपण याची इथे रहायची सोय करू या."

नंतर मोठ्या मानमरातवाने महामल्लाची राहण्याची अतिम व्यवस्था करण्यात आली.

दुसऱ्याच दिवशी महामल्लच्या विश्रामगृहाच्या बाहेर एक नवीन विश्रामगृह बनवण्यात आले. त्याचा दरवाजा खूपच अंच अंच रुंद होता. तो

कर्नाटकातील लोककथा

पाहून महामल्लाच्या नोकरांनी आश्चर्याने विचारले, "हा काय फ्रॅमर?" मन्व्याचे नोकर भुत्तले, "आमचे गोलमल्लजी येणार आहेत न? म्हणून दरवाजा दत्तका मोठा केलाय."

घर बांधणाऱ्या मजुरांवर गर्वडी ओरडत राहिला, "अरे, जमीन चोपण्याने चांगली बदडून बदडून फडक करा रे; नाहीतर गोलमल्लजींचा पाय पडताच जमीन छचून खड्डे पडतील!" नंतर मोठमोठ्या भांड्यांतून-हंड्यांतून गोलमल्लसाठी अंडी, प्रदाम-पिस्ते, दूध, लोणी बघैरे वस्तु मोठ्या प्रमाणात आणून ठेवायला सुरुवात झाली.

या साऱ्या हालचाली महामल्ल पहातच होता. नंतर साऱ्या शहरात घोषणा विली गेली की-'गोलमल्लजी आसा नवीन विश्रामगृहात रहायला येत आहेत' दुसऱ्या दिवशी सकाळी एक विशाल बगरी तेंधे येऊन अग्नी राहिली. बगरीला

आठ बोडे जोडलेले होते. सभोवती असणारी सर्व माणसे जोरजोराने जयजयकार करत ओरडत होती-'बंड प्रचंड बुईड गोलमल्ल की जय!' त्याच्या स्वागतासाठी खुद्द राजा तेथे आला होता. महामल्लने गोलमल्लला कधी पाहिलेच नव्हते.

थोड्याच वेळात एक शिपाई राजाजवळ येऊन म्हणाला, "महाराज, महामल्ल तर आपल्या विश्रामगृहात नाहीच आहे! पहारेकरी म्हणतोय की, तो कुणाला न सांगतासबरातच तेथून निघून गेलाय!"

आता हळूच झालात हलत मन्त्री म्हणाला, "महाराज, आपली पुक्ती छान सफळ झाली! तो महामल्ल नुसत्या आपल्या झालचाली पाहूनच घाबरून पळून गेला! आत्तापर्यंत तर तो आपल्या नगराची सीमाही पार करून गेला असेल!"

आपापसाठी सहकार

आपल्या शायीरावर जतणाच्या योगावधानाच्या सारांश पिढ्यातून नावण्यासाठी जमावरे बहुधा आपल्या शोपटीचा उपयोग करतात. पण शोपट किती ही लांब असली तरी शायीराच्या सर्व कार्यांपर्यंत पोचू शकत नाही. कशा स्थितीत दोन जनावरे एकमेकांजवळ उभी राहून आपापल्या शोपट्या हलवतात आणि दुसऱ्याच्या अंगावर योगावधानाच्या माध्यामा पळवून लावतात.

बहुधा वसंधरा

शोपणाच्या वनस्पति

माचले सकाळी शोपण उठतात आणि रात्री फुलत लोपी जातात. ही संक्य काही वनस्पतीत ही दिसून येते. या वनस्पति रात्री आपसात अशा वनस्पतींशी फुले दिवसा उघडतात आणि रात्री मिटून जातात. विशेष गोष्ट अशी की या वनस्पतींना रात्री प्रकाश मिळेल अशी व्यवस्था केली आणि दिवसा त्यांना अंधारात ठेवते तर त्यांची फुले रात्रीच्या प्रकाशात उघडतात व दिवसाच्या अंधारात मिटतात.

दीर्घायुष्य

अधिकधिक दीर्घायुषी मनुष्य प्राणीच आहे. पण काही प्राणी वनस्पत्यांही ही अधिक काल जगतात. 'जगहरणार्थ' 'सी-अनेमोन' 'नान्या' समुद्री वनस्पती आणि 'सुंख' हे रातकानुशातके प्रसिद्ध राहिले. त्यांच्या दीर्घायुष्याचे कारण एकच आहे की त्यांच्या शरीराचे जे सेल बनून जातात, ते पुनः जीवित होत राहतात.

